

Filep Norbert: A zene, amit látunk

Lapszámunk 1., 4., 7–13. és 15. oldalát a sepsiszentgyörgyi Erdélyi Képzőművészeti Központban Ösztön – I. Erdélyi Képzőművészeti Seregszemle címmel megrendezett csoportos tárlat anyagával illusztráltuk.

HORVÁTH BENJI

Magyar átiratok: Ne félj

(Pilinszky János: Ne félj)

mert megtehetem, én meg is teszem.
nem tervezem, csak úgy nekieresztem.
elveszem, amit nem adott meg a világ.
felépítem a diplomom. küzdjél, fiam, és profitálj.

és jól összezavarlak, hátha eltemet
a torkodig felömlő gyűlölet,
és csírárt hajt benned a félelem,
és mikor megteszem, megcsókolod kezem.

a házakat egy infravörös éjszakán,
mi lenne, hogyha rájuk gyűjtanánk.
pusztuljanak és vesszenek azok,
kik máshogy hajladoznak – ők nem mi vagyunk.

a fákat is, hogy megszökött a zsákmány,
mi lenne, hogyha mind domesztikálnánk,
legelhess, birka, legelj elíziumot,
kérődzz, fizess, kérődzz – leszek jó pásztorod.

mert nélkülem neked keresztbe tesznek,
a bennszülöttek és a jövevények,

a testvéred, ki veled volt, most indul ellened,
el akarja venni, ami a tied.

mert vagy te égsz, vagy mások égnék.
bla bla bla. bla. blabla. így mondták a régiek.
de adok hitelt, édes, én megmentelek.
adok cirkuszt és száraz kenyeret.

adok félóra gyógyszerreklámot, hogy élhess.
adok liturgiát, hogy hova nem szabad, ne nézhess.
adok a virtuozitás helyett neked virtuális
játsszóteret,
hogy tudd, szívem, számít a véleményed.

önfelelt világot inkarnáló madár helyett
a látszat stiláris bizonyosságát hozza csőrében
az özönvíz után az égő galamb az ellenőrzött
jégtáblaolvadásból kilövi nukleáris rakétáit

az utolsó megveszekedett reality tévéstár
a mi szerelmes közös tükrünk hát nem gyönyörű
kényes gesztusai mögött eszik a jóllakott
a moslékot magához kaparja az éhező

ezt nem én mondtam, meghekkelték, jobb,
ha elfelejtet.
látod, hogy lesnek ránk, de én téged szeretlek.
aludj nyugodtan, állj a sorba, igyál és egyél.
minden rendben van, amíg engem látsz – ne félj.

„Pilinszkyt hosszan,
kitartóan kellene olvasni”

INTERJÚ
HAFNER ZOLTÁNNAL /2

Kabdebó Lóránt

A „RETTENETES”
MEGFOGALMAZÁSA
ÉS FELOLDÁSA /6

Fecske Csaba

VERSEI /15

„Pilinszkyt hosszan, kitartóan kellene olvasni”

Interjú Hafner Zoltán irodalomtörténésszel

Fotó: MTI

– November 27-én ünnepeljük Pilinszky János születésének századik évfordulóját, ami azt is jelenti, hogy lassan a Pilinszky-emlékév végéhez érünk. Ön mint az egyik legismertebb Pilinszky-kutató, illetve a hagyaték ápolója milyen tapasztalatokkal gondol vissza az elmúlt időszakra, sikeresnek látja az emlékévet?

– Az emlékév programjai olyannyira szerteágazóak voltak, hogy azt hiszem, senkinek sincs teljes rálátása ahhoz, hogy összegezni tudjon. Számtalan megemlékezésre került sor, és műfajában is nagyon sokszínű a paletta: kiállítás, konferencia, irodalmi est, képzőművészeti, komoly- és könnyűzenei pályázat, rendhagyó irodalomóra, városi séta, szavalóverseny, középiskolai pályázat, rádioadaptáció, emlékkötet, emléktábla-avatás vagy emlékérem és emlékbélyeg kibocsátása egyaránt megtalálható a kínálatban. Szerencsére ezek egy jelentős része dokumentálásra került, és hozzáférhető különböző internetes felületeken. Ha konkrétan is meg kell ne-

veznem az eseményeket, akkor elsőként a Mispál Attila által rendezett *Csillaghálóban* című dokumentumfilm-sorozat harmadik és negyedik részének az elkészülését emelném ki. A filmfelvételek 2014-ben kezdődtek el, és az alkotók igyekeztek a költő valamennyi még élő közeli barátját, távolabbi ismerőst felkeresni: a több mint harminc személy mintegy negyven órányi emlékezése páratlan, forrásértékű dokumentum. (Ebből november 25–28. között négyórás anyagot nézhetett végig a közönség a köztévé M5 csatornáján.) E megemlékezés-sorozat párdarabjaként értelmezhetjük talán Juhász Anna beszélgetéseit kortárs szerzőkkel, irodalmárokkal a Petőfi Irodalmi Múzeumban, melyek egy része a napokban kötetformában is megjelent. A Múzeum egy kamarakiállítás, a Kertész Imre Intézet pedig egy 14 tablóból álló vándorkiállítást állított össze, amely rengeteg helyre eljutott, valamint a Múcsarnokban bemutatta a költő saját, alapvetően ma sem ismert fényképfelvételeit. Szintén nagy érdeklődés

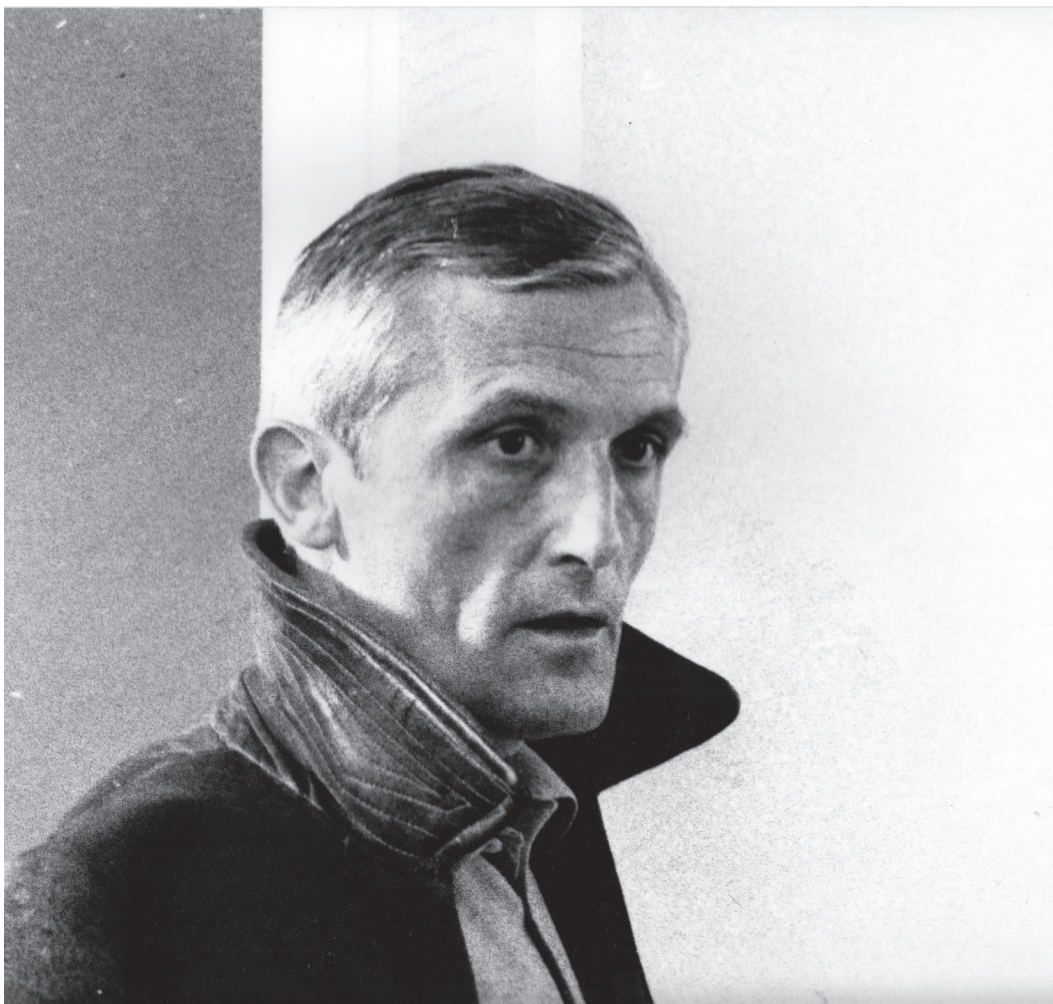
HAFNER ZOLTÁN

1965-ben született Mohácson. Egyetemi tanulmányait 1985 és 1991 között végezte Szegeden, a JATE BTK magyar-történelem szakán. 1992-től 1999-ig a szegedi egyetem Modern Magyar Irodalom Tanszékén tanított. PhD-tanulmányait szintén Szegeden, 1995–1998 között végezte el. 1997-től az MTA Irodalomtudományi Intézet Modern Magyar Irodalom Osztályának munkatársa. Pilinszky János műveit (versek, színpadi és prózai művek, publicisztikai írások, naplók, töredékek, levelek, interjúk, fordítások, fényképek) 1992 óta rendezi sajtó alá. 2000-ben jelent meg szerkesztésében egy Pilinszky-emlékkötet, 2001-ben pedig a költő életművét és recepcióját bemutató bibliográfia. 2017-től a közelmúltig a Kertész Imre Intézet vezetője. A Digitális Irodalmi Akadémia Pilinszky János-szakértője 2000-től, Krasznahorkai László-szakértő is volt 2004-től 2016-ig, továbbá a Kertész Imre-bibliográfia és szakirodalmi jegyzék összeállítója.

követe az Intézet könnyűzenei pályázatát, amelyre több mint százötven pályamű érkezett. És mindenképp megemléendőek a különböző irodalmi folyóiratok Pilinszkyvel foglalkozó összeállításai, közülük is kiemelném az *Irodalmi Magazin* tematikus számát. A legfontosabbnak azonban a számtalan kisközösség saját rendezvényeit tartom, amelyeknek köszönhetően a legkisebb helyeken, könyvtárakban, művelődési házakban, valamint általános és középiskolákban is megemlékeztek a költőről.

– Milyen előfeltevésekkel, illetve intenciókkal készült erre az időszakra? Van olyan program, amelyet nem tudott, de nagyon szeretett volna megvalósítani?

– Előkészületekre valójában nemigen adódott lehetőségem, későn ért a felkérés, hogy állítsak össze egy tervezetet, ráadásul a járványhelyzet is kérdésesé tette, hogy mely programok hogyan valósulhatnak majd meg. Eredeti elképzeléseimben több pályázat, kiadvány és megemlékezés szerepelt. Például a versmegzenésítési pályázat mellett egy képzőművészeti és egy középiskolásoknak szóló, mobiltelefonnal készített filmpályázat is helyet kapott. Nagyon örültem volna, ha egy színdarab, valamint a Kocsis Zoltánnal közösen jegyzett *Három egyfelvonásos opera* is bemutatásra kerül – ez utóbbit még soha nem láthatta a hazai közönség. A legfájdalmasabbnak a kötetkiadások elmaradását tartom: egy 1953-ból származó ismeretlen verskéziratfüzet, Pilinszky más szerzőktől válogatott kedvenc verseinek, valamint több róla szóló kiadványnak a megjelenését is kezdeményeztem, emellett pedig egy képes albumot és a háborús tárcanovellák önálló kötetbeli kiadását is. A költő számára legfontosabb (és gyakorlatilag sehol nem látható) filmekből is lehetett volna egy vetítéssorozatot szervezni, ahol a róluk szóló írások is elhangozhattak volna. Az emlékév zárásaként a Pilinszky által ihletett komolyzenei darabok is bemutatásra kerülhettek volna, vagy a róla készült, elvétve látható filmfelvételeket, illetve korábbi televíziós emlékműsorokat is érdemes lett volna egy napon át levetíteni. Ferenczy Béni 1954-ben készített egy kiváló terrakotta mellszobrot a költőről, amelynek bronzba öntése azóta várat magára. Itt volt az alkalom, hogy erre végre sor kerüljön. Mindezekből, mondanom se kell, semmi nem valósult meg – nem titok, és csupán zárójelben említtem, hogy ez is közrejátszott abban, hogy lemondtam a Kertész Imre Intézet igazgatói posztjáról, már csak azért is, mert egy ideje már arra sem láttam igényt, lehetőséget, hogy Kertészt magát méltóképpen, a legmagasabb szakmai színvonalon képviselje a róla elnevezett intézet. Érdemes viszont itt megemlíteni, amit talán kevesen feltételeznek: Kertésznek az egész magyar irodalomból Pilinszky volt a legkedvesebb költője, személyesen is ismerte, nagyra becsülte, nem véletlen tehát, hogy a Nobel-beszédében külön is megemlégette a nevét.

Pilinszky János 1969-ben. Fotó: Lugosi István

– Az Ön által szerkesztett *Senkiföldjén. In memoriam Pilinszky János című kötetben is (Nap Kiadó, 2002) az irodalom kiemelkedő képviselői beszélnek vagy értekeznek a költőről (Esterházy Péter, Balassa Péter, Lator László stb.), illetve tartalmaz több interjút is a könyv, melyek révén rálátásunk lehet például Nemes Nagy Ágnes, Törőcsik Mari és Maár Gyula Pilinszky-élményére. Hogyan látja, sikerült az idei évfordulón is megszólítani az irodalmi elit képviselőit?*

– A kötet visszaemlékezőinek többsége még személyesen ismerte Pilinszkyt, a mai, idősebb nemzedék tagjai közül már csak kevesen: például Lator László, Sárközi Mátyás vagy Pályi András, Takács Zsuzsa többször is találkozott vele, de Nadas Péter vagy Krasznahorkai László már mindössze csak egy vagy két alkalommal. Érdekes, hogy az említettek (Lator kivételével) az idei évben nem szólaltak meg, nyilván senki nem is kereste őket, talán azért sem, mert az úgynevezett irodalmi élettől távol tartják magukat. A közép- és a fiatalabb nemzedék tagjai viszont több fórumon is szerepeltek, a már említett Juhász Anna-féle beszélgetéseknek legalább harminc meghívottja volt. (Némileg esetlegesen, néhány név a vendéglista írói, költői közül: Zalán Tibor, Géczy János, Petőcz András, Dragomán György, Szabó T. Anna, Gresó Krisztián, Gyórfy Ákos, Iancu Laura, Terék Anna.) Fontos, hogy az irodalmi megosztottságot nem érzékelem, ha Pilinszkyról van

szó, és világnézettől, ideológiáktól függetlenül sokuknál érezhető (talán leginkább a pályakezdő szakaszukban) a költő hatása.

– *Mit gondol, változtak a Pilinszky 100 kérdésfeltevései, módosult az életműhöz történő viszonyulás szempontrendszere?*

– Ha formálisan és számszerűen nézem, példás volt a megemlékezés, a hivatalosan elvárható gesztusok megtörténtek (emléktábla, emlékérem, emlékbélyeg), és manapság már ez is kisebb csodaszámba megy. Ráadásul, úgy tudom, mindezekre nem állt rendelkezésre államilag elkülönített anyagi keret. A közelmúltban Pilinszky kortársai közül (és ne feledjük, Mészöly Miklós születésének is idén volt a századik évfordulója) senki nem kapott olyan kitüntető és valóban szeretetteljes figyelmet, mint ő. Ám hogy mindeközben mennyire kerültünk közelebb a művekhez, és hogy többen olvassák-e most, mint akár egy évvel ezelőtt, azt nem tudom. A programokban a megszólalók személyes érintettsége kapta a fő hangsúlyt, konkrét művekről, azt hiszem, kevesebb szó esett. A szűkebben vett szakma (néhány kivételtől eltekintve) inkább a megszokott módon, penzumszerűen teljesítette a rá háruló kötelezettséget. Pilinszkyt hosszán, kitartóan kellene olvasni ahhoz, hogy valódi, új eredmények születessenek, ráadásul a lappangó dokumentumok, kéziratok feltárása is lelassult az utóbbi időben.

– *A saját kutatói életpályáján az életmű mely szövegei adták meg a transzcendencia élményét, illetve mit jelent Önnek a költészetének mélysége, az, hogy „a költészet aszkétája” volt?*

– Mindenekelőtt az életmű rendkívüli organikuságát hangsúlyoznám, a műfajok közötti átjárhatóságot. A versek nem elszigetelt, önmagukban létező részek Pilinszky életének – mint minden egyéb írása, a versek is figyelmének mintegy a melléktermékei, figyelme iránya, koncentrátsága pedig hitének függvénye. Az *egység* mint evangéliumi tanítás, imperatívusz, nála tanúságtételként nyer igazolást. Az ehhez való hűség tette szellemi értelemben „aszkrétává”, ráadásul a diktatúra idején, miközben e körülményt gyakorlatilag kiküzdte írásaiból. A versek „időtlensége”, illetve folyamatos jelenidejűsége részben ebből eredeztethető. Szerintem a művek (és ezzel párhuzamosan önmagunk) alaposabb megértéséhez a publicisztikai írások olvasása vihet legközelebb. Egy helyütt ezt írja: „Nincsenek nagy gyónóink, s önmaguk ellen forduló realistáink, akik vallomásaikkal kívántak volna segíteni és irgalmazni maguknak és másoknak, a többieknek, ahelyett, hogy bármily nemes eszményképet tettek volna olvasóik elé. Irodalmunk így minden kiválósága mellett már »tartásában« is inkább önigazoló irodalom – nem egyesekről, hanem általában beszéltek –, mint vallomásirodalom.” Ő ezt a hiányosságot a cikkei révén bepótolta, csak valamiképp ezt nyilvánvalóvá kellene tenni. Talán úgy, hogy ezen írások részleteit naplóformában kellene közzétenni. Ebből a szempontból is fontosak a Pilinszkyvel készült beszélgetések, hisz kevés bennük az aktualitás, és aki először kezd ismerkedni a költészetével, mindenképp azt ajánlanám, hogy mielőbb olvassa el ezeket.

– *Pilinszky János, a 20. század költője – ez a megközelítés szerepelt az emlékév programjain. Milyen szempontból tudna Pilinszky a 21. század költője is lenni?*

– Nem hiszem, hogy Vörösmarty vagy Arany ne lenne 21. századi költő. Ugyanígy Pilinszky esetében sem gondolom, hogy ne lenne mai szerző. A történelem és annak traumái az ő verseiben is itt kísértének, de sosem a maguk időbeliségében, hanem a kereszt botrányaként. A múlt nála sem lezárt, feledésre ítélt és magunktól függetleníthető zárvány. A jövőnk függ azon, hogy mennyit vagyunk hajlandóak megérteni egy kétezer éves hagyományból, vagy hogy miképp tudjuk megnevezni a mások és a magunk ellen elkövetett tetteinket. Hogy bűneinkre tudunk-e, merünk-e bünként tekinteni, vállalva annak következményeit és kihívásait. Úgy vélem, Pilinszky arra is példa lehet, hogy a bennünket körülvevő, hétköznapi kísértésektől miként óvhatjuk meg magunkat.

PÁL-LUKÁCS ZSÓFIA

SZÁNTAI JÁNOS

Újratervezés

A levélnek eleje nem, csak vége volt.

*Leülnék veled a tengerpartra
Etéd (Atid) határában,
a szamosújvári (gherlai) börtönmetónél
vagy akár Kolozsvár (Cluj-Napoca) főterén.*

*Te sült halat rágcsálnál,
tudod, szardella (hamsie).
Én lángost.
Értsd, langos.*

*Aztán kibontanék egy üveg vörösbor:
lovagiasságom
nagyáruházi záloga (zálog).
Pohár is van –
ószerfia, valódi kristály.
A polgár a Föld peremén is az.*

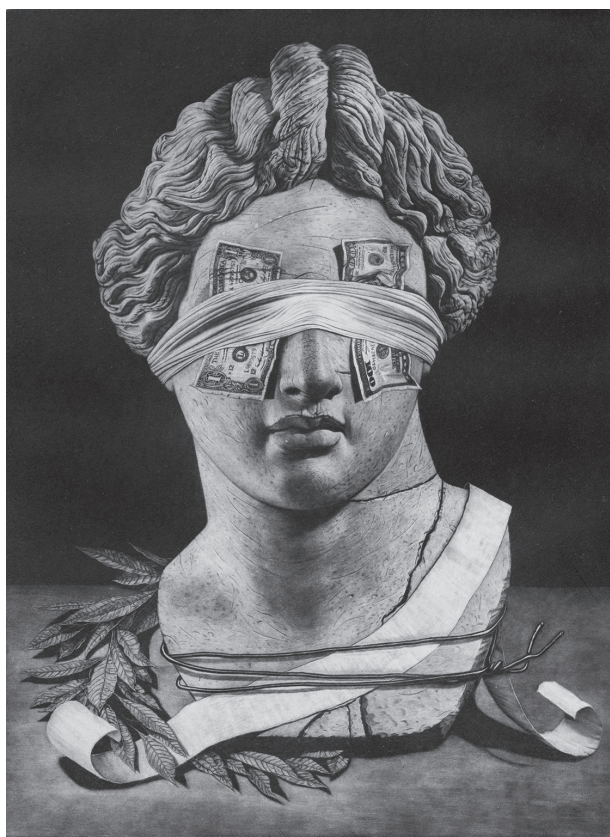
*Koccintunk. Illik hozzánk a kép:
naplemente, kékben oldódó
vörös-rózsaszín.
Meg némi sárga (galben).*

*Nem messze tőlünk,
de olyan közel sem,
a tengerből kiálló templomtorony
körül delfinek játszanak (se joacă).
Nagy lendülettel átvetik magukat
az akadályon – keresztág, kakas,
betlehem-i buzogány (buzdugan), helyszín szerint –,
a víz örvényt vet,
emelkedik a szint.*

*A kukker, kérded.
Pironkodva bevallom –
ilyenkor nincs helye színlelésnek –
azt a rúd párizsit (parizăr) megettem.
Abból készülnek a legjobb távcsövek.
Egy ködbe szótt, dévaj dévai éjszakán
ilyen pajzán párizsi-látón át figyeltük
a helyi születésű Szent Ferencsel –
értük tetten, ahogy Ó mondta –,
hogy ügyködnek Erdély (Ardeal)
földjén-egén a más-lakók.
Később odaállt mellénk
egy szakállas egyén,
bizonyos Gabriel Bethlen.
(Civil foglalkozása: kísértet. Esetleg: emlék.)
Elkérte a kukkert, hosszan belenézett.
Mindig ugyanaz a nóta, dohogott.
Csak gyorsabb a ritmus.
Kínáltuk, kóstolja meg távcsövünket bátran.
Köszönte, inkább nem. Intett:
Látom, ennek a levélnek (scrisoare) is csak vége lesz...
és ment.
A környék kakasai már készülődtek.*

*Szétnézek a parton (plajă).
Uszadéknyi nádszál megteszi,
medúzalencsékkel.
Szemedhez emelem a távcsövet.
Figyelünk, előre, vaknyugatnak.*

*Emlékszel, kérded.
Emlékszem, emlékszem,
nem tudom, mire.
Amikor mi is
bejártuk a világóceánt,
eleveneket hoztunk világra...
aztán egy hullám partra vetett.*

Léstyán Csaba: Apollo

*Hevertünk a homokban,
algák, csikkek, palackok között,
élő kövületek,
ijedten, légszomjasan (lipsă de aer).
Azon voltunk
utolsó leheletünkig,
hogyan tudnánk a vízbe, vissza.
Pedig csak
lábra kellett volna állni,
mint minden tisztességes emlős.*

*De végül megtanultuk, mondom. Ezt is.
Jártuk a vidéket árként, át meg át,
mér földes csizmát varrtunk a földből,
léptünk hegyen, folyón, erdőn túlra
s vissza,
hosszan tapsoltunk
mindennapi hódításainknak (cuceriri).
Jártuk, hej, büszkén, civilizáltan,
míg a talpa el nem kopott.*

*És most, kérded.
Szád szélén lecsorog a bor.
Nos, úgy vélem,
elkelne pár méretes uszony.
Templomnyi tüdő (plămân) sem ártana,
hadd szökkenjen az égnek,
hordja hátán a napot
a nyomjelző gőzoszlop.
Nem emlékszel? Bejárnánk újra
a világóceánt,
eleveneket és holtakat (morți)
szülnénk világra,
szembeszállnánk, hej,
száz Ahab kapitánnyal...*

*Ültünk, folyón, erdőn,
üveghegyen is túl,
Atid, Gherla vagy
Cluj-Napoca
zsugorodó jóreménység-fokán.
Szavainkat apró-halpenzre váltjuk.
Bokánk körül kavarog
az örökdagály.*

WIRTH IMRE

A név kátyú, vaddisznódagonya, omladék, szerelem – 18.

W. Imre közép-magyarországi, hajdani férfi, aki rettenetesen szégyelli, hogy évek óta tartó nyomozása végül ilyen csekély érdemű eredményre vezetett, miszerint évek óta nem szeretkezik, csak ír, és ráadásul hiába jelzi minden platformon a genetikai vizsgálatot kezelő program a világ minden táján fellelhető távoli rokonságot, igazából minden a 19. századi Páparra vezet, szóval W. Imre úgy érzi, mondja nekem mindig, akkor is, ha éppen jól érzem magam, hogy ennek semmi értelme. Nem a dagonyának, nem a szerelemnek, hanem a névhez köthető kivirágzó szóragyogásnak.

Nem értek mindenben egyet vele, többek között abban sem, hogy kiírja az életem ilyen félreérthetően. Bánt ez a dolog, ki örül annak, hogy mások szeme elé kerül a semmilyen szempontból nem örömteli cuppogás a sárban.

Újra kéne kezdeni mindent, például az összes mondatot. Hogy amikor 1982-ben kökénnyel kínált egy ősz óriás a Kolozsvár felé tartó vonaton, 18 éves voltam, a vonaton gimnáziumi osztálytársammal a határt átlépve Isten színe elé járultunk, örvendezve az angyali kórus összhangzatában, hogy ez hihetetlen, tényleg létezik a Partium, aztán Erdély, és az ősz óriás derűsen törve a magyart elmesélte, hogy Budapest nagyon szép város, 1919-ben

járt ott, és kökénnyel kente be szimbolikusan emlékeink. Én meg Édes Anna voltam abban a pillanatban, és kerestem az irodalmon inneni érzéki tapasztalatokat, amiket nem törölt el '45 után a semmi.

Ha nem lett volna a dagonya, amibe gyerekként zuhantam nagyapámmal, ha nem lettem volna kisgyerek, akinek a szívet szinte kettéhasította az otthoni illatok, ízek, születésnapokra, karácsonyra kapott rejtett könyvek titkos dramaturgiája, biztos gyönyörködtem volna a vállra applikálható dísz csillagjaiban.

Így is gyönyörködtem.

Ezért kéne mindent újrakezdeni.

Olvasom, amiket írtam, és látom, hogy minden mondat száz másik mondat helyett próbál jelen lenni.

Olvasom, amiket írtam, és látom, hogy minden mondat helyt áll a többiek helyett.

Üknagyanyám, Villax Karolina és pápai rokonsága, Villax Antal, Reguly János, Zala György ezernyi rejtett és elfelejtett szállal zuhan velem egy megírandó szövegtenger hullámaiba.

Talán úgy kéne kezdeni, hogy egy olyan házban születtem 1964-ben, július 9-én, amit anyai rokonságom épített Óbudán a 19. század közepén. Az „U” alakú épület közepén udvar volt, közepén virágágyásokkal, én a jégtörőkre emlékszem, ott bicikliztem egy nyáron, amikor a felvert

por miatt leöntött egy lavór vízzel K. bácsi, aki együtt sakkozott az illegalitásban Kádár Jánossal. Fehér atlétatrikóban ült az ajtaja előtt, és azon a lépésen töprengett, amit annak idején elrontott ellene. Talán akkor suhantam a porban át előtte, amikor legalább döntetlenre hozta volna a partit.

Sírva mentem haza, húzva magam után a biciklit. K. bácsi meghalt, mielőtt lebontották volna a házat, amit német származású, a 19. században felfoghatatlanul és szerethetően magyarrá váló felmenőim, W. Imre felmenői építettek, amit a tanácsköztársaság nem államosított, mert elismerték a kétkezi munka történelmi lehetőségét.

Sírva mentem haza oly sokszor. Fiú, férfi nem sír? Nem tudom. Jól esett nők kötényébe fúrni arcom, még ha ezt nem is mondtam el otthon. Verekedni kellett volna? Ha megverték hazafelé a telepről a cigányok, zavarban voltam, szégyelltem magam. Ha rám zuhant valaki az osztályba lépve és én vertem meg, szégyelltem volna magam, de ez sokkal később történt. Ott azt éreztem, kiszolgáltatott vagyok, és ugyanakkor nagymamám láttam, aki szótlanul vitt a vasárnap reggeli misére a Szent József-plébániatemplomba Óbudán.

Erről is kéne még írnia W. Imrének. Ahogy bámult ki unatkozva és megrendülve az álgótikus ablakokon. Most szeretném, szeretné W. Imre írni, amit engedélyez neki a sorsa.

Van-e értelme másnak, mint az őszintén zuhanó reménynek?

(A Litera.hu irodalmi portálon 2020 márciusa és 2021 májusa között megjelent sorozat folytatása.)

HANNA BOTA

a talpak

(tálpile)

Ha az egyik talpam mindegyre feladja meséltem már ezt a történetet csakis a sztyeppei mongoloid, eredendően vándor gének miatt a mandulavágású szem és a vörös haj is a talpam miatt ilyen mert egy vörös miatt pusztult a hunok Attilája is az utazásban edzett talp az egész bolygóról őriz nyomokat spórákat klorofilt pollent halak pikkelyeit jak- és bölénycsontok kalciumát az unikornis sem hiányzik térképek rajza a bőrben útvonalak csillagok állása a tejútsáv az a talp vágására fogja álmomban is még ha alszom is jólnevelten paplannal takarva a transzilván télben mint egy hibernálásban az a talp kipattan az ágyból az ablakhoz tapad és beszél a holdfogyatkozásnak

tudja amikor a pusztaszelei porfelhőket emelve dűnék peremén vágatnak vadul

pont úgy ismerem a távozni vágyó talpam mint azt amelyik maradni akar mindegyre földhöz ragad gyökereitől nem szakad el sejtjei az ősök vizéből merítenek pásztorokéból akik csutorából enyhítik szomjukat bőrét az eszténa friss teje mossa édes orda és sajt mentavirág és fenyőmag illatú szövetei a Kárpátokkal együtt kezdtek domborulni bőre csak akkor repedezik meg ha a völgyek kiszikkadnak az aszályban

és a juhokat levágják a kukorica is termés nélkül szárad el mert mindezek nyomot hagynak talpamon érzem az özönlő ellenséget látó anyák iszonyatát

nomád az egyik talpam otthonülő a másik és nem zavar hogy epidermiszemből eltérő elvek csatáznak csak akkor igyekszem békíteni őket ha lábbelít akarok húzni csizmát kér az egyik magassarkút a másik az egyik meztelen a másik csókra vágyik

Hanna Bota 1968-ban született Kolozsváron. Költő, író, műfordító, a teológián és a bölcsészkaron végezte egyetemi tanulmányait, kulturális antropológiából doktorált. Számos vers- és prózakötet szerzője. Verseit többek között angol, francia, török, spanyol, magyar és cseh nyelvre fordították.

KARÁCSONYI ZSOLT fordítása

A „rettenetes” megfogalmazása és feloldása

„Amikor 1933-ban megjelent *Te meg a világ* verseskötetem, melyet az első aranyfedezetű munkámnak tartok ma is, ismét felkeresett. [...] Majdnem az egész kötetet felmondta versről versre. [...] Ámulatba ejtett. Majd újra felmondta a verseket és sorról sorra megbírálta őket. Néha egész sorokat javított ki, máskor csak a sorrendet vagy egyes szavakat. Más verseket megdicsért, sőt szép számmal volt olyan, melyről elragadtatással beszélt.”¹

„filozófiáját gyermekesnek találtam, majdnem olyan, mint hogy a világ egy nagy óra, amint lejár. Az ő világfilozófiája Kant-Laplace-nál tart.”²

„A háború utáni években úgy éreztük, Szabó Lőrinc életműve már készen áll. Aztán egy káprázatos bravúrral egyetlen kötetben megismételte, sőt fölülmúlta azt, amit addig alkotott – a *Tücsökzene*-ben. Megteremtette saját költészetének tükörképét, melyet az emlékezés hullámai közé vetett. A *Tücsökzene* helye ott van a modern világlíra legnagyobb művei között. És ha Proust műve a modern *Divina Commedia*, akkor a *Tücsökzene* a maga csodálatos szerkezetével nemcsak az eltűnt idő lírai emlékezete, egyfajta álom az álomban, költészet a költészetben, hanem ott remeg benne életének emlékeivel együtt Szabó Lőrinc – immár szintén emlékké és látomássá vált – egész művészete is.”³

E mottóként idézett három szöveg adhatja talán a legalkalmasabb kiindulást, ha jellemezni akarom Szabó Lőrinc poétikája kapcsolatának fázisait a huszadik század első felének európai költészetéhez. Poétikáról beszélek, és nem ideológiai-lag elkötelezett pártkatonák szájalásáról, avagy egymásra féltékeny költők egymást támadó megjegyzéseiről. A megidézett szereplőket ma már szakma és olvasóközönség a korszak – nemcsak hazájukban – legjelentősebb költői között tartja számon. Szövegeik pontosan jelzik egymás költői világának és világa átalakulásának átgondolt ismeretét. Ugyanakkor e szövegek mindezt csak jelzik, de egyik sem indokolja konkrét szövegelemzéssel a tisztelő elismerést és a különbözést kiváltó poétikai különbözteségeket. Visszaigazolásként idéztem „*egy Költő Agya*” című,⁴ pár napja megjelent könyvem poétikai tételeinek zárásaként ezeket a valahai jelzéseket, mind pedig azt a Szabó Lőrinc által a halála előtti pillanatban kierőszakolt interjút, amellyel – rejtjeles üzenetként, mintegy halála eseményeinek szemlélésével párhuzamosan – visszaválaszolt, valahai vitájakat újra átélve József Attila poétikájára.⁵

Egy sohasem dokumentált, de mindhárom költő szövegalakításában megjelenő vitát próbálok ezáltal életre kelteni. Három költő szövegéből végiggondolni a szövegekben rejtve jelen lévő vitáikat és alkotásaikban megjelenő szövegbeli hasonlóságikat. A két ifjabb költő korábbi különbözőségeit és ezen keresztül beleszólá-

sát idősebb társuk pályaképének alakulásába. Mindhármuk „rettenetes” világtapasztalata mellé összevetésül leírni egy megszülető oximoront: a „rettenetes” sors narrációjának oldódását, szövegeik találkozását a létezés poétikai megjelenítésében. Nemcsak az egyedi összefonódás filológiai kapcsolódása, hanem a 20. századi kései modernség szövegeivel való összeolvashatóságuk okán. Mert a megjelenő oximoront jellemző megnevezést kivonhatom a korszak meghatározó európai költőinek sokat idézett szövegeiből – közsímet verscímeiből, szállóigeként használt megfogalmazásokból –, melyek mindegyike utalhat az oximoron jellegzetes elégikus hangnemére: „ash wednesday”,⁶ „duinói elégiák”,⁷ „tragic joy”,⁸ „hajnali részegség”, „harc az ünnepért”,⁹ „költőnk és kora”, vagy a tematikailag is oly összeillő „hálaadás”¹⁰ és a „fairy spring”,¹¹ avagy „a mélység ünnepélye”. Mindegyik alkalmas a huszadik századi kései modernségben testet öltött lét-költészet megszólalási módját jellemezni. Ez az összeolvashatóság ad jelentőséget a magyar költők poétikáját összehasonlító filológiai labirintus utólagos feltárásának.

*

1957. szeptember 29-én telefonáltak, hogy keressem fel a Gömői klinikán Szabó Lőrincet. Riasztó hírek terjedtek el a városban állapotáról. Már évek óta hallottunk hasonlókát, így méltán remélhettük, hogy a túlzott féltés találja ki azokat. Másnap meglátogattam. Igen elesett állapotban találtam.

„Nagyon örülök, hogy eljöttél – üdvözölt –, fontos dolgokat akarok neked elmondani.”

1926 februárjában ismertem meg Szabó Lőrincet. Abban az időben az Egyetemi Szociálpolitikai Intézet munkatársa voltam, mely intézmény célul tűzte ki a munkásság helyzetének megismerését és megjavítását. Az egész mozgalom az angol settlement intézmény sugallatára és utánzására épült fel. Hilscher Rezső, a nemrég elhunyt szociálpolitikus vezette. Ő azok közül a kevesebből került ki, akik komolyan vették a szociálpolitikát és hittek abban, hogy a kapitalizmus embertelenségét hatékonyan ellensúlyozzák vele. Jutalma a teljes meg nem értés volt. Az akkori hivatalos körök „titkos kommunistát” gyanítottak benne. A baloldal pedig „tolsztojánusnak” csúfolta. Én a kulturális osztály tagjaként irodalmi matinék rendezését kezdeményeztem. Célunk az volt, hogy az akkori legnagyobb írókat és művészeket vigyük ki a munkások közé. Megjelent pódiumunkon Kosztolányi Dezső, Zilahy Lajos és Mórincz Zsigmond képviseletében Mórincz Virág. Aztán a fiatalokra is sor került. Elsősorban Kodolányi Jánosra és Szabó Lőrinc-re gondoltunk.

Az *Est* szerkesztőségében kerestem fel Szabó Lőrincet. Pár pillanat alatt Mikes Lajos szobájába kerültem, akit szintén csak

írásaiból, fordításaiból ismertem. Fogalmam sem volt róla, milyen nagy hatalom és nehéz ember a „csodadoktor”. Úgy álltam ott szendén és ártatlanul, mint az a szűz lány, aki leánykereskedők karmiba került. Elkezdődött a faggatásom. Nehézebb volt a mai káderezésnél. Jó félórai gyűrás után azzal bocsátottak el, hogy három napon belül választ kapok. Indulásom közben beröpült a szobába Erdélyi József, aki a maga heves modorával új vihart kavart körülöttem. Három nap múlva megkaptam a beleegyezést, de még néhány kérdésre megnyugtató választ kellett adnom. 1926 első hónapjaiban jártunk. A konszolidált Bethlen-korszak „aranyévében”, amikor minden cikk és hordószónoklat öntötte a destrukció elleni harc borgőzös, ügyészt kiáltó, mérges epéjét. A két fiatal író „baloldali” volt, kényesek voltak baloldaliságukra. Mikes Lajos különösen vigyázott, nehogy a reakció csábítójának karjai közé kerüljenek.

A matiné szépen sikerült. Nagy számban jelentek meg munkások is. Hiszen ők jól ismerték a fiatal írók nevét, számon tartották és meleg szeretettel vették körül őket. Így indult el barátságunk.

Most azonban súlyos állapotban találtam. Végső küzdelemre gyürkőzött az elmúlás parancsa ellen. Erősen lesóványodott, szürkés-fehér arcából élesen állt ki jellegzetes orra. Minden erejét összeszedte. Nyugodt, vontatott, halk modorban, de végig kifogástalan logikával mondotta el a következőket.

„Hallom, könyvet írtál József Attiláról?”

Igen – válaszoltam.

„Mivel kezdődik a könyved?” – kérdezte.

„Nem tudom” – vallottam be szégyenkezve.

Furcsa, szótlán ajkbiggyesztés fejezte ki rosszállását. „Már üzentem neked, hogy érdekel a munkád. Jellemző dolgokat közlök veled Attilára vonatkozólag. Okvetlenül használd fel. Fontosnak tartom az irodalomtörténet számára; kár lenne, ha elveszne.”

A húszas évektől a magyar irodalom koronázatlan királya Babits Mihály lett. Az ő írói magatartásának kedvezett az idő. A klasszicizmus hivatalos hívei, a forma tisztelői, a tiszta művészet megszállottjai benne látták természetes vezérüket. Nem kis mértékben hozzájárult az a körülmény, hogy Babits lett a Baumgarten-alapítvány kurátora. Sokan voltak, akik mosolygó arcával és tanítványi alázattal közeledtek személye felé, mert kisebb-nagyobb összeget reméltek az alapítvány járadékának kiosztásánál. Ez az eltökéltség csak erősödött, mert a fiatal írók nyomora mélyült és az alapítványi pénz becse pedig emelkedett. József Attila is formaművész volt. Szerencsésen egyesítette magában Ady, Juhász és Kosztolányi irodalmi útmutatásait. Babits irodalmi, társadalmi elvei idegenül, sőt ellenszenvesen hatottak a társadalmi forradalom tudatos dalnokára. Azért eddigi kifogásait röpirattá dagasztotta és azzal indult támadásba ellene.

„Tudod – folytatta –, milyen mély barátság kötött Babits-hoz.” (Ezt a barátságot nem az anyagi érdek táplálta, hiszen senki sem állt a beérkezettek közül Babitsnál közelebb Szabó Lőrinc-hez. Adyt sohasem szerette, és mindig idegennek érezte magát

Herman Levente: Stadion

tól költői stílusát, modorát, népét ébresztő magyar messiánizmusát. Babitsot ellenben fenntartás nélkül tisztelte, becsülte.)

„Amikor Attila megírta Babits elleni röpiratát – mondta erejét összeszedő nyomtatékkal –, többeknek megmutatta. Én is tudomást vettem róla. Üzentem neki, hogy keressen fel. Attila telefonált. Hosszúra nyúlt telefonbeszélgetés alatt megállapodtunk abban, hogy eljön és megmutatja a fogalmazványt, és ha a vádagnak csak egy százaléka is megfelel az igazságnak, nem emelek vétót a röpirat megjelenése ellen. Tettem ezt Babits iránti szeretetből és tiszteletből és azt sem akartam, hogy József Attila nevetség tárgyává tegye magát.”

„Másnap vagy harmadnap megjelent nálam. Ott volt délután öttől este tízig. Mondatról mondatra, szóról szóra átvettük írásművét. Én minden megállapításra kimutattam, hogy nem fedí a valóságot esztétikailag. Rámutattam arra, hogy cikke a tévedések vaskos halmaza. Amikor végére érkeztünk, kértem: mivel egy százalék sem állja meg a helyét, megállapodásunk szerint, mondjon le a megjelentetéséről.”

„Érveim nagy hatással voltak reá. Attila azt válaszolta, meggondolja azokat, és azután dönt. Határozott ígéretet nem tett semmilyen irányban sem.”

„Mégis meglepett – panaszkodott keserűen –, amikor rövidesen megjelent a Babits-ellenes támadás. Valószínűleg egyes rossz szellemek sugalmazták. – Hatványt említették, de csak feltételezés volt részéről. – A Babits-ellenesek véleménye ellensúlyozta az enyémet és megerősítették Attilát tévedésében.”

(Aki József Attilát ismerte, az jól tudja, milyen makacsul ragaszkodott igazsá-

gaihoz és tévedéseikhez. Azok közül való volt, akik ezt megengedhették maguknak. József Attila kaphatott biztatást innen vagy onnan, de a végső elhatározás és eltökéltség az ő sajátja volt.)

„Amikor 1933-ban megjelent Te meg a világ verseskötetem, melyet az első aranyfedezetű munkámnak tartok ma is, ismét felkeresett. (Tért rá legérdekesebb közlésére.) Majdnem az egész kötetet felmondta versről versre. Verseimet így csak egy ember tudta, idézte, szavalta állandóan. (Valószínűleg nagy szerelmére célzott Szabó Lőrinc, akit a szellemi rajongás is feléje sodort.)¹² Ez végtelenül jól esett. (Valami kényszeredett mosoly is megjelent a halálvónásokkal telerajzolt arcon.) Ámulatba ejtett. Majd újra felmondta a verseket és sorról sorra megbírálta őket. Néha egész sorokat javított ki, máskor csak a sorrendet vagy egyes szavakat. Más verseket megdicsért, sőt szép számmal volt olyan, melyről elragadtatással beszélt. Én, aki közismerten rossz memóriájú ember vagyok, végtelenül csodálkoztam Attila bravúros, nagyszerű emlékezőtehetségén és kitűnő analitikus gondolkodásán. Eltávozásakor azzal búcsúztam el tőle, hogy ő egyik leghűségesebb olvasóm és tisztelóm. Mondanom sem kell, hogy pályám egyik legszebb emlékeként őrzöm ezt a találkozást.”

Ezzel lényegileg felmentette József Attilát minden vád alól, mert Babits-ellenes röpiratában a Babits-versekkel ugyanezt csinálta.

A továbbiakban arra nézve érdeklődött, hogy mikor voltam a legbensőbb kapcsolatban Attilával. Elmondtam, hogy 1928–1931 között, éppen abban az időben, amikor költővé fejlődött és teljesen kialakult.

Erre az írástudó fölényével legyintett és megjegyezte. „Élete végéig sem alakult ki szegény.” Mivel József Attila zsenije vitán felüli tényként idegződött belém és az alkalmat sem tartottam megfelelőnek, megjegyzés nélkül hagytam a nagybeteg kijelentését. Először voltam József Attila Júdása és utoljára.

Mindennek ellenére sem tette reám azt a benyomást, hogy még csupán három napja lesz köztünk és a kérlelhetetlen halál elragadja tőlünk a kor legnagyobb poétáját. Szíve akkor kifogástalanul vert. Hiszen a súlyos tüdővérzés és annak kiváltója, a tüdő rosszindulatú daganata vitte el végül is.

Amit József Attiláról mondott, igaz és jellemző. Kortársainak azokat a verseit, amelyeket szeretett, hamar megjegyezte, és szívesen idézte. Versének zeneisége szerint állapította meg valakiről, hogy milyen költő. Aki olyan nagy hatást tett reá, mint Szabó Lőrinc, azt valóban nagyra becsülte. Soha nem volt benne az a hisztérikus feltékeltség, ami legtöbb lírikusunkat elviselhetetlenné tette. Saját értékét tisztán látta és kortársai felettinek érezte magát. Azért nyugodtan megtehetette, hogy Szabó Lőrinc verseit könyv nélkül tudja, és nagyra értékeli. Ez csak újabb adalék az ő nemes és emelkedett gondolkodásának és tiszta emberségének bizonyítására.¹³

Miközben a klasszikus modernség első nemzedéke az irodalom történetében megfogalmazódott szerepeket hősi fokon, az eszményítés igényével igyekezett összegezni – ugyanezek a költők pályájuk delójén, még a „boldog békeidők” éveiben elkezdik számba venni ugyanezen szerepek kétségbevonását, a heroizált szerepvilág elértéktelenedését sorsszerű csapásként átélni. A Nagy Háború előtti évtized, a Millenniumot követő időszak – a magam megfigyelése szerint az 1912-es év – olyan enigmatikus versalkotások létrejöttét rögzíti, amelyek éppen a szerep-eszményítés és a szerep-leépülés szövegeit szembeállítják. Az új században a lírikusok gyakran hivatkozott műve a *Heart of Darkness*, a lengyel származású angol klasszikus, Joseph Conrad regénye, amelynek sugallatára a cselekvés végeredményeként megjelenő céltalanságot átélő, szerepüket veszített figurák siratják sorsukat, sorsbüntetés-ként jelentkező pusztulásukat 1912 táján T. S. Eliot *Prufrockja* társaságából szét-szóródva a világban, egy rákbarakkban (Gottfried Benn), egy transzszibériai utazás során (a nálunk Kassák fordításában ismert Blaise Cendrars-versben, *A transzszibériai expressz és a franciaországi kis Johannában*), vagy Alexandria hősi görög hagyományát felújító szövegekben (Kavafisz). Ekkor döbbsenti meg Ady *Margita* soha-napján nem-készülő töredék-regénye a költő Nyugat-beli támogatóit. Majd készülnek kimondani haláluk értelmetlenségét a Nagy Háború áldozatai: „Died some, pro patria, non »dulce« »non et decor...”, és ehhez társítja Ezra Pound a *Mauberley* kulcsszavát: „wastage” – hozzátéve súlyosbítólag: „as never before”. Monográfusa pedig ekként jellemzi a szerző alkotását:

>>>> folytatás a 8. oldalon

„Mauberley, a költemény »hőse« nem teljesen Pound; de Poundnak mindenképpen egy létező aspektusa. [...] a verse hőset nem önmagáról, de egy önmagához erősen hasonlító emberről mintázza, aki azonban gyengébb, lényegesen kisebb művész és szükségszerűen egy legyőzött ember, nem úgy, mint Pound maga.”¹⁴ Kiszolgáltatottságukban, a rettenettel szemben, a bibliai Bölcsesség Könyvének szavaira emlékezve, mint W. B. Yeats ír pilótájával kimondatja a „rettenetes” sors lehetőségeit:

„I balanced all, brought all to mind,
The years to come seemed waste of breath,
A waste of breath the years behind
In balance with this life, this death.”

És miként majd a ’44–’45-ös ostrom után visszaérezve e „rettenetes” sorsra Szabó Lőrinc magyarra fordítja: „mérlegetem, mi volt s mi lesz,/és ugy láttam, mindegy, mi vár:/egyensúlyban tartja üres/életem az üres halál.”

De ha megnézzük a Pilinszky-idézetet, ugyanez visszhangzik a természettudományokban is, amikor Max Planck tanára eltanácsolja fiatal tanítványát a fizikától, mondván, ott már minden törvényekbe szabott. Az új század mégis azal köszönt be, hogy az új esemény éppen ezeknek a törvényeknek a megkérdőjelezhetősége. Miként Heisenberg leírja: „kérdéseket teszünk fel a természetről olyan nyelven, amellyel rendelkezünk, és megkíséreljük, hogy a kérdésekre választ kapjunk a rendelkezésünkre álló eszközökkel végzett kísérletek útján. Ily módon a kvantumelmélet, mint Bohr kifejezte, arra emlékeztet bennünket, hogy az élet harmóniájának keresése közben sohase felejtjük el: az élet színjátékában nézők és ugyanakkor szereplők is vagyunk.”¹⁵

Szabó Lőrinc indulásakor legfeljebb korai zsenigéi kapcsolódnak a klasszikus modernség Babits közvetítette poétikájához, gimnazista versei mintha a *Laodameia* részletei lennének. De tanítvány-sága idejére túllép a „most tőri bentről a héját” korszakon,¹⁶ indulása és pályakezdő évtizede a szerepvállalás és szerepvesztés benső vívódásait játszatják majd el a vállalt és megtagadott mester poétikai arénájában. Ami mondjuk Rilke benső vívódását mutatja fel az *Orpheus. Euridike. Hermes* című versében, vagy nálunk Ady Margitája és a *Hunn, új legenda* között zajlott, az Babits tekintete előtt Szabó Lőrinc esetében „magában” zajló poétikai vívássá zárult, átélve az anyagi világ elbeszélhető kriminalizálhatóságát. Mindaddig, míg 1927–1928-as verseivel, majd a *Te meg a világ* kötet megteremtésével nem rögzítette Szabó Lőrinc világirodalmi szinten a szerepvesztés és szerepépítés narrációjának és a létezésben elhelyezhető „rettenetességének” keserű szembesülését. A pusztító változás és a létezés pusztíthatatlansága vágyának küzdelmét. A hagyományos költői értékek védelmét, pusztulásuk elszenvetésének pillanatában. Az aktort és a nézőt szembeállítva egész-szé formáló összetartozandóságuk átélésé-

Makkai István: *Mező dimenzió*

vel. Amikor a vers kriminalizálódása belefutott a létezésben bezártan a „rettenetes” sorsát viselő ember védekezésének szemlélyiséglátomásába.

(folytatása következő lapszámunkban)

Jegyzetek

¹ Szabó Lőrinc: *Vers és valóság. Bizalmas adatok és megjegyzések. A szöveggondozást végezte Lengyel Tóth Krisztina, a jegyzeteket készítette Kiss Katalin – Lengyel Tóth Krisztina. Osiris, Budapest, 2001. 52; majd hasonló szavakkal részletezi halálos ágyán az odarendelt, József Attiláról könyvet író Fábrián Dánielnek. Kabdebó Lóránt: *Mesék a költőről. Szabó Lőrinc-tanulmányok*. Ráció, Bp., 2011. 134–137.*

² Pilinszky János: *Jegyzetlapok*. In Uő: *Publicisztikai írások*. s. a. r. Hafner Zoltán. Osiris, Bp., 1999. 274.

³ Pilinszky János: *Szabó Lőrinc: Összegyűjtött versek*. Bp., 1960. A költő-szerző jó barátja, Ferenczi László szerkesztette akkor a P.E.N-bulletinnek nevezett többnyelvű kiadványt, az ő kérésére írt ismertető szöveget Pilinszky a Szabó Lőrinc halála után először megjelenő összegyűjtött verskötetéről. A szövegnek csak az itt megjelent angolra fordított változata ismert. *The Hungarian P.E.N.* 1963. No. 3. 28–29. Ezt közli Sz[alay] L[ászló] Máté J. György visszafordított magyar szövegváltozatával a *Magyar Napló* 1993. június 25. számában, majd az angol változattal a jegyzetekben publikálja Hafner Zoltán az Osiris Klasszikusok sorozatban 1999-ben megjelentetett *Publicisztikai írások, i. m.*, kötetben, 246–247.

⁴ „egy Költő Agya”. *Szabó Lőrinc pályaképe a „modern” európai költészetben*, a KMTG kiadásában, az *Előretolt Helyőrség Íróakadémia* program keretén belül, 2021. Bp., szerk. Smid Róbert.

⁵ Az interjú és keletkezéstörténetét a *Mesék a költőről, i. m.* tanulmánykötetemben publikáltam.

⁶ *Hamvazószerda*, egy hosszú vers, amelyet T. S. Eliot írt 1927-ben az anglikánságra való áttérése után. Az 1930-ban megjelent vers a harccal foglalkozik, amely akkor következik be, amikor az, akinek a múltban nem volt hite, Isten felé igyekszik lépni. A váltást nálunk elsőként talán éppen Szerb Antal jelzi, a maga ironikus megfigyelő modorában: „leszámolt a kor minden tartalmával, felismeri ürességüket, semmi sem marad meg, teljes a dezintegráció. Ezt a nagy ürességet fejezi ki a *Waste*

Land kötet. [...] Ebből a nihiltől nincs más út kifelé, mint az öngyilkosság vagy a katolicizmus. Eliot az utóbbit választja. [A *világirodalom története* [1941], Magvető, Bp., 1989, 820 sk. ⁷ Fejtő Ferenc megerősítette: „József Attila olvasta Rilket, nekem is felolvasta, tőle ismeretem meg, addig nem ismertem a *Duinói elégiákat*. Rokonának érezte, próbálta fordítani is, csak már nem volt rá ideje.” Beszélgetésünket magnetofonon Dobos Marianne rögzítette, dátuma: 2004. augusztus 18., utóbb a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárának átadtuk [jelzete: K 5867].

⁸ A fogalmat W. B. Yeats *The Gyres* című kései verséből idézem: „Hector is dead and there’s a light in Troy / We that look on but laugh in tragic joy.” Turczi István fordításában: „Hektor halott, Trója lángok közt alámerül; / láttukra arcunkon mégis tragikus derü.”

⁹ Szabó Lőrinc 1938-as kötetének címét használom, amely a *Te meg a világ* és a *Tücsökzene* kötetek közötti billegő poétikai átvezetést dolgozza ki.

¹⁰ Az 1945 nyarán készülő, majd a Szabó Lőrinc által is szerkesztett *Válasz* című folyóiratban (1948/9. [szeptember], 655–659.) publikált, szerkezetében T. S. Eliot 1925-ös *The Hollow Men* című, Szabó Lőrinc által fordított versciklusára emlékeztető *Hálaadás* című vers éppen a *Tücsökzene* alakulástörténetét keretezi be.

¹¹ A *Tűzkút* kötetben megjelenő versciklusáról maga Weöres Sándor írta 1964-ben nekem írott – azóta a Petőfi Irodalmi Múzeumban őrzött – levelében: „Jobban szeretem a nem konkrét, lebegő, megfoghatatlan verseket: mert aki beléjük akar hatolni, fel kell hogy ajzza az intellektusát, fantáziáját, intuícióját, teljes emberi regiszterét.”

¹² Ebben tévedett. Valószínűleg akkori mindennapos barátjára, Ascher Oszkára utalhatott.

¹³ Fábrián Dániel: József Attila és Szabó Lőrinc. A beszélgetés gépiratának eredetije és egy indigós másolata a Petőfi Irodalmi Múzeumban lévő hagyatéki letétben. Publikálva: Kabdebó Lóránt: *Szabó Lőrinc utolsó emlékezése. Napút*, 2005/7. József Attila-emlékévk melléklet. 4–12.

¹⁴ A fordítás Szele Bálint munkája. G. S. Fraser: *Ezra Pound. Writers and Critics*, Oliver and Boyd Ltd., London, 1960, 53–55.

¹⁵ Werner Heisenberg: *Fizika és filozófia*. In Werner Heisenberg: *Válogatott tanulmányok*. ford. Kis István. Gondolat, Bp., 1967, 102.

¹⁶ Babits ítélkezése megismerkedésükkor a *Nyugat*-nál, emlékezés a *Tücsökzene* 240. verséből.

CZEGŐ ZOLTÁN

Amott unokám, Áron

Fáradt este teszem helyére
a papírt kenyeret
– Hogyne természetesen megérte
És még amennyit a remény ereget

Az ember magyarul megfogalmazta
Él amennyi mindenből kilábol
A mindenség öngyűjtő vasmassza
És a percben arc és szó Szaud-Arábiából

Áron unokám tenyerén valahol
arcot és hangot sugárzó szerkezet
Legszebb reményem feléje lohol
Ima fog össze két-két kezét

2021. aug. 31. Sepsiszentgyörgy

Fiamhoz

Nem játszottam eleget
se veled
se gyermekeiddel
Negyven éved emleget
Tölteted
ideadó hittel

Lassan ide-oda lesz innen mindenem
Átkeresztelkedik a zuhogó kanális
A számlán súlyában él a történelem
Itt éltem ennyit, hol magyar a madár is.

Fájdogál, hogy sírni is itt tanultam.
Éltében és titokban sirattam hazámat.
Egyetlen képletben jelenem s a múltam.
Állítom, hogy élek s ragyog a madárhad.

2021. aug. 27.

KIRÁLY FARKAS

Jövőm eleganciája

megpöccenti kalapját, udvariasan köszönt,
bemutatkozik: én vagyok a jövőd.
felöltője illatos,
szerecsendió- és kardamomillatú.
szerintem szereti az érlelt sajtokat.

jövőm hanyagul elegáns nő
képében mutatkozik meg,
haja a zöld és kék árnyalataiban játszik,
piros válltáskája van,
övén hálóban kristálygömb fityeg.

kabátját kérem, hátat fordít,
folyik lefelé a ruhadarab.
fogásra akasztom, közben ő hajába túr.
ígéretes, gondolom.
ígéretes jövő.

foglaljon helyet!
otthonosan teszi.
teával megkinálhatom?
inkább vizet kérek, hideget.
pohár vagy zuhany?
a zuhanyt langyosan szeretjük.

ők a zuhanyt langyosan szeretik.

hallgatom, mondom.
inkább én magát.
de hát nem...?
nem, nem. dolgozzunk a dolgon.

ez majdnem pleonazmus, mit tegyek,
hát dolgozzunk a dolgon.

elővonném ezt a golyóbist. nézzünk bele.
nézzünk, nézzünk csak.

hát akkor figyelje.
behunyj szemmel hatékonyabb.

ez volna hát a révület, ez.
a kezdet és a kezdet.
vég nélkül.

Incze Mózes: Déjá vu

írni fogsz, mondja, vég nélkül.
írni fogtok, vég nélkül.

fogunk?
fogtok.
mit?
amit. írd egy verset, mondja.
rögtön?
igen.

mert az érintés hiánya
indítja legrosszabb irányba
megbicsakló gondolataim
most töprengjek el valamin?

ne töprengj semmin. szeress
téged?
persze, engem is. de leginkább őt,
mert ő jelenti számodra a jövőt.

most már rímelsz is? én volnék a költő.
ne tévesszen meg a komoly felöltő.
most komolyan? te rímekkel szívatsz?
ne csináld, nem szeretem e grimaszt.

ó, jövőm, te kurkuma- s kardamom-,
és mi mindenre rímel még dalom,
csak azt ígérd: majd lassan teljesedsz,
hogy minden szerelmem belélegezd.

PAVILON 420

142

– szerkeszti Horváth Benji

BALLA ESZTER

Életre ítélték

*Az üvegfal belső oldalán állok,
szürke, nyálkás a külvilág:
arcok, melyeket többé nem ismerek fel,
eső, melynek nem érzem az illatát.
Pontatlan ecsetvonások a házak,
boszorkánykezek a fák.*

fekete ég alatt
nem terem virág

*Bent fojtogató, meleg magány,
viaszarcomat nézi a tömeg.
A koszos kirakatüvegen át
szmogba fulladni látom lelküket,
száraz tüdővel életért kapkodnak
könnyező, ólom-mennyek alatt.*

fejvesztve rohan
velünk a világ

Endlösung

*Vonatfütyty. Felsőhajtanak a sínek:
elindul a hajnali járat.
Egy ór kergeti el a peronról
a csaholó, éhes kóbor kutyákat.
A bíbor sugárban arannyá lesznek
az állomás törött ablakai.
Senki sem tudja, merre vagy miért.
Szalad velük a fémóriás
a hol volt, hol nem holnapok felé,
féreglyukat váj a térbe
a vak bizonytalanság, egymás szeme
menedék. Egymás kezét szorítva siklanak,
mint tengerben úszó papírhajók
hullócsillagok országa felé.*

Vallomás

*éjjel egy halk tisztáson
levetkőzöm testemet,
körtáncot járok a széllal
kialudt tüzek felett.*

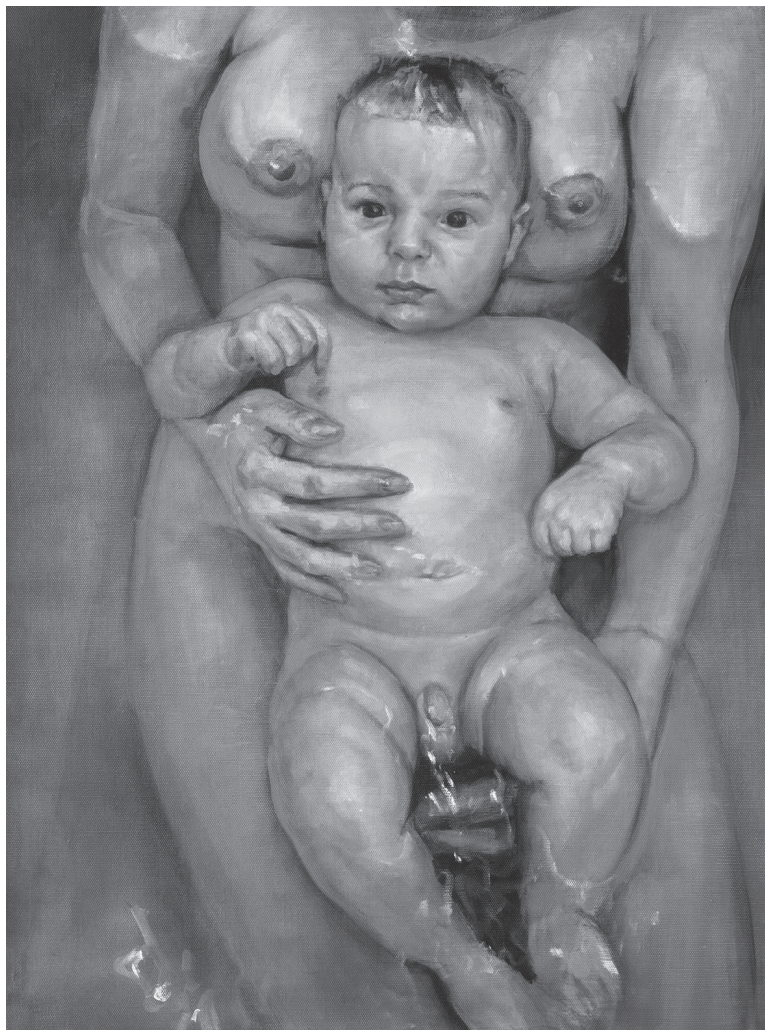
*engedjetelek egybenőni a fákkal,
gyökereimmal ölelem a földet
ágaim fel törekszenek,*

szétszakítják a felhőket.

*legyek májusi eső,
érjek egyszer én is aranyat,
legyek vihar, hogy megtépázzam
az alvó falvakat.*

*leszek tavaszi szél,
a szerelmet cirógatom,
leszek dörgés,
a szíveket megszakítom,*

*leszek a tied, s te az enyém,
csak nyisd ki az ajtót.
sárosan jövök és véresen,
legyél kamillák és cickafarkak
illata, gyógyíts, légy velem
villám, légy velem szél,
légy velem nyár és légy velem tél.
vörös hajnalokban
a jéghideg szél.*

Betuker István: Anya és fia

CSOMA ZSUZSANNA

Emlékfürdő

Majdnem teljesen két évvel ezelőtt, amint félmeztelenül felültem a vizsgálóasztalról, az orvos azt mondta, hogy nekem nem lehet. Ez még nem teljesen biztos, folytatta hebegve, megpróbálhatunk kezelést a jövőben, ha mégis nagyon szeretnék. Szeleburdi húszévesként nem tulajdonítottam neki nagy jelentőséget, elvégre még előttem az élet, minek is szomorkodnék megfosztott nőiségemen. Szóval magamra erőltetve egy mosolyt leültem a kis bőrfotelba, majd megvitattuk az opcióinkat. Az egyik felmerülő kérdés a trombózis veszélye volt, én pedig ekkor gondoltam, évek óta először, egy soha nem ismert rokonra.

Piroska néni édesanyám nagynénje volt, aki felől nem is hallott évtizedekig. Általános iskolába jártam még, amikor tudomást szereztek egymás létezéséről, és levelezni kezdtek az imélek korában. A felületes *hogyvagyokból* részletes beszámolók lettek, a néha mellékelt képekből pedig nönapi köszöntőlapok. Ez így ment egy ideig, míg az érdeklődő tudósítások *betegvagyok* és *lekellvágnialábam* hírekké váltak, édesanyám pedig egyre kevesebbet aludt éjszakánként. Tízéves voltam, és alig tudtam valamit a világról, de azt biztosan, hogy Piroska néni egy lábbal kevesebben állt a földön. Pontosabban akkor már tolószékben üldögélt.

Napi szinten került szóba az, hogy velünk élhetne, akkor nem kellene ápolónő sem, olcsóbb lenne mindenkinek, csak éppen a gyerekszoba idilljét nélkülözném. Elfogadhatatlan ötletnek tűnt, hogy egy olyan ismeretlen éljen velünk, akit édesanyám is évtizedek óta nem látott. Piroska néni így maradt Marosvásárhelyen, viszont a másik lábát elvitte a tavasz. Aztán nemsokára őt is, mindenestől.

A temetésén nagyon kevesen voltak ott, pár rokon, akikkel tartotta a kapcsolatot, a pénzéhes örökösök és néhány ismeretlen. Olyan érzés volt, mintha nem is egy ember, hanem egy mítosz halt volna meg, amit alkalmam sem volt megfejteni. A legenda akkor szövődött tovább, amikor kipakoltuk az eladott lakását. Az ajtón belépve megcsapott a friss naftalinszag, mintha csak pár perce nyitotta volna ki a néni a szekrényt, hogy kivehesse belőle a bundáját. A cipős szekrényen még ott volt a kibontott boríték, benne a márciusnyolcas üdvözlőkártyával, rajta pedig egy mosolygó énnel. A postás alig pár napja hozhatta, azt már nem is tudtuk, hogy ő bontotta ki vagy az ápolónő, miután ő meghalt. Édesanyám gyorsan zsebre is vágta a képet, mintha vissza szeretné venni a gyereket a halál közegéből.

A lakás viszont nagyon is élő volt, a maga öregnéis és naftalinos szagával, és sehogyan sem az elmúlást tükrözte. Az ágyak szépen bevetve, a kommunistakékre meszelt konyhában is az edények katonásan sorakoztak a szekrényekben, egy sem maradt a borogatón. Piroska néni létezésére

Juhos Sándor: *Underground csendélet (A véletlen unikornis)*

viszont az egész atmoszféra emlékeztetett, fogalmam sincs, mennyi ideig élt ott, de a falak mintha beszippantották volna teljesen. A nappaliban állt a tolószéke és mülába, meg a hordozható kerek bili, aminek addig a létezéséről se volt fogalmam.

Szóval ott álltam egy számomra ismeretlen rokon szobájában, és majd megfulladtam az új felfedezésektől és annak az érzésétől, hogy valaki ebben a szobában lehelte ki az utolsó lélegzetét. A többi rokon persze úgy viselkedett, mint a lottónyertesek, pedig őket sem láttam egészen addig. Elvitték az összes ruhát, *jóleszmajdturiba*, mondták, aztán a párnákat is, minden mozdíthatót, csak a könyvek nem érdekelték egyiket se.

A kiszoba a fürdő között, a folyosón állt egy óriási, barna szekrény, mai fejjel inkább mahagóni, de akkor csak simán barna, a tetején pedig egy egész sereg gumikacsa gyülekezett. Olyat csak a filmekben láttam, azt hittem, hogy velük fürdeni csupán amerikai dolog, hogy a mi exkommunista, keleti közegünkben ez ismeretlen. De akkor színtisztán ott terpeszkedtek, és mindannyian rám meredtek műanyag szemükkal, mintha akkor néztek volna először gyermekre.

– Hazavihetem őket? – kérdeztem félénken, de anyukám azonnal leintett, minek nekem egy öreg nő játéka, meg amúgy is piszkosak.

Ezután tehát maradtam emlékül néhány csúnya porcelán macskával, egy kenyérpirítóval, egy kislámpával, ami a

múlt hónapban eltört, és egy tintás tollal, amivel azóta is írok, ha valamit igazán komolyan veszek. Mondjuk a sok elküldetlen szerelmes levelem. Elraktároztam magamnak a lakás emlékeit, a két bevetett ágyat, anyukám örökölt vándorbundáját, a mülábat, a kerek székét és minden el-sorvadt növényt, amiből úgy szállt ki az élet, ahogy a néniből is.

Évekkel később a nőgyógyászati rendelőben, majd Kolozsváron, a hatos buszon ülve újra előkerültek ezek az emlékek, amikor a Ion Meșter megállóban felszállt egy idős hölgy naftalinszagú bundában. Az illata furcsán tele volt élettapasztalattal, fájdalommal, magánnyal, és akkor először felmerült bennem az a gondolat, hogy mégis miért nem jut eszembe Piroska néni gyakrabban, mikor néhány holmiját azóta is őrzöm. Akkor jutott eszembe a szekrény aljára elrejtett pár karikagyűrű, ami talán egy felbontott eljegyzés töredéke lehetett. Egész hazáig azon gondolkoztam, hogy mi lehetett a gyűrűkkel, ki vitte el, vajon az is a *turibajólesz*-rokonokhoz került, vagy egyszerűen eladásra, mint a lakás is.

Aznap délután vettem észre az első kitüremkedő véreter a lábszáramon, és elgondolkoztam azon, hogy évtizedekkel később majd az én iméljeimből is a *hogyvagyok* helyett majd *betegvagyok* és *lekellvágnialábam* lesz. Piroska néni talán azóta is a túlvilágon fürdőzik a gumikacsáival, és remélem, hogy oda is elérnek a márciusnyolcas üdvözlőkártyák.

BENEDEK ADRIENN

Amit nem lát a webkamera

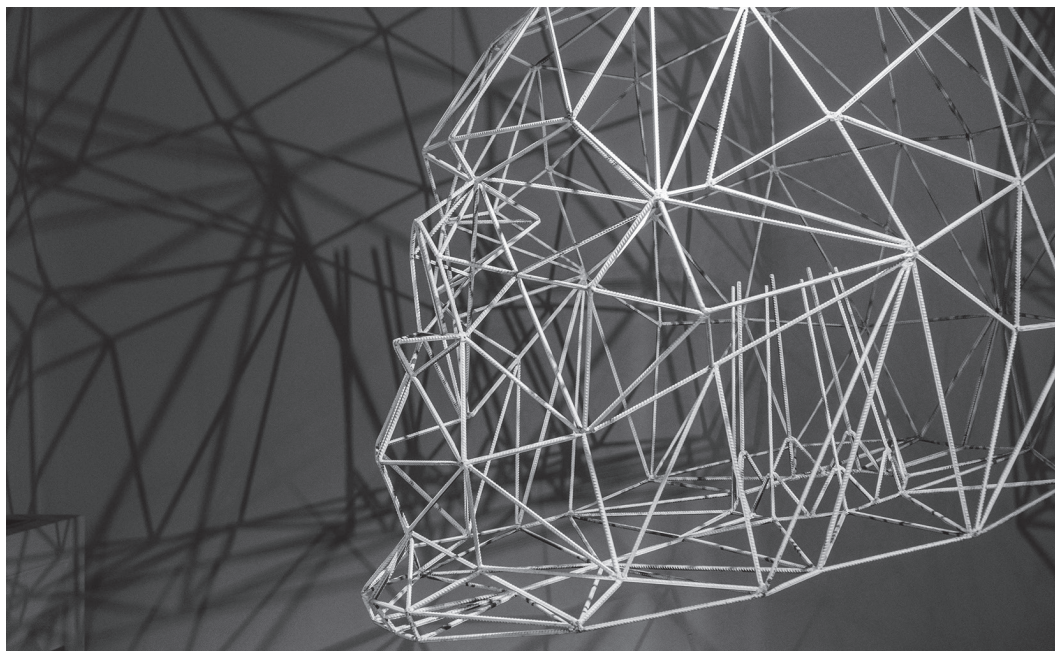
Miután másodszor is leellenőrizte, hogy nincs-e bekapcsolva a kamera vagy a mikrofon, sóhajtva ült le a laptop elé. Nem akarta, hogy lássák. A szemeit vörösre marták a könnyek, az ajka még mindig remegett, szerencse, hogy nem kellett emberek közé mennie...

Pár másodperc csend után csattanás hallatszott a konyhából, majd újra felharsant a kiabálás. A szülei veszekedése lassan három napja tartott, és már két tányér életét vesztette a küzdelemben. A darabjaik széthulltak az egész helyiségben, megsebezve, amit értek, csak hogy végül szét-szórva heverjenek a padlón, emlékeztetőül. Ezeket valaki mindig felseperte, remélve, hogy most utoljára kell, de egy-két szilánk megbújt a bútorok alatt vagy a szőnyeg szálai közt, hogy a megfelelő pillanatban emlékeztessék: „Ilyen is volt!”, a problémákkal, amelyek az edények halálát okozták, ugyanez volt a helyzet... Hallatszott, ahogy kattant a zár, majd becsapódik az ajtó, valamelyikük ráunt a vitára.

Közben a tanár rákezdett az asznapi anyagra, a hangja dallamos volt, jó volt hallgatni... még ha nem is ért el hozzá, amit mondott. Az ablakon beáradt a napfény, megtöltötte a kis, szürke szobát, tisztán látott minden porszemet, ami addig fel sem tűnt. Már-már hihetetlennek tűnt, hogy kint milyen élénk minden, a fák zöldelltek, az ég ragyogott, az út hívogatóan kanyargott a hegyek között. Milyen jó lenne most ott sétálni... kézenfogva valakivel... ha lenne. Eszébe jutott egy arc, ami nemrég még kedvesen mosolygott rá, aztán a mosoly fintorrá, majd grimasszá torzult, mára meg csak egy szürke alak, aki beárnyékolja a szép képeket. Gyorsan a telefonjára sandított, aztán átkozta magát, amiért felmerült benne, hogy pont most fog írni, ha már hetekig nem tette...

Viszont a házit legalább elküldték neki, gyorsan másolni kezdte az elmélkedést a meg nem értett zseniről. Meg nem értett zseni... pont, mint az a jó barátja, aki hónapok óta depresszióval küzdött, és mint a kóbor kutyák, könyörgött egy csepp szeretetért, akkor is, ha csak maradék volt. Rég nem hallott felőle. Vajon jól van? Hülyeséget csinált? Szüksége lett volna rá? Hirtelen mérhetetlenül önzőnek érezte magát, amiért megfélekedett róla, mert ostoba módon hagyta, hogy egy új ruha vagy egy közelgő dolgozat elterelje a figyelmét arról, ami a legfontosabb dolga lett volna... figyelni a másikkra.

Sírni szeretett volna, a szíve nyugtalanul vert, mintha még a bordák is csak az útjában lettek volna és ki akart volna törni a ketrecéből. Ő maga is erre vágyott, ki akart szabadulni ebből a házból, és futni, minél messzebbre, hogy embert se kelljen többé látnia, de egy része tudta, hogy nincs az a csend és az a távolság, ami most felérne egy öleléssel...

Szigeti Gábor Csongor: Privát csapda III.

A betűket nézte a képernyőn, és azon töprengett, hogy lehet, hogy harminc emberrel „beszélget”, és közben teljesen egyedül van?

Végül a tanár hangja zökkenetett ki, szólították. „Itt vagyok” – mondta úgy, hogy ő sem hitte el teljesen, majd gépiesen olvasni kezdte az imént lekapart feladatot.

Közben valahol, egy másik épületben, egy másik képernyő előtt, a tanár elégedetten hallgatta, még el is mosolyodott. A válasz hibátlan volt, mint várta.

„Ez a gyermek mindig is tudta, hogyan kell a tanulásra összpontosítani, persze, ilyen személyiséggel és környezettel ez nem is eshet neheze.”

HERMÁN DÁNIEL

Örökség

Brandenburgi Miklós hétfőn délben érkezett a közjegyzőhöz. Az ajtón az „ebédszünet” tábla közölte vele, hogy várjon csak kint, a porban, míg Cserey közjegyző úr befejezi a falatozást. Brandenburgi lekuporodott az ajtó mellé, karjaival körülfonta húsos térdeit, és várt. Brandenburgi szerette a várakozást, mert ilyenkor volt ideje képzeletbeli kertjét gondozni. Mivel garzonlakó volt, kert híján, ez volt a kedvenc szabadidős foglalkozása.

Meg-meggyomlálta, néha meg is permegette fotoszintetizáló barátocskáit. Brandenburgi most gyönyörű fehér tulipánhagymákat bujtatott a földbe. A tulipán volt a kedvenc virága. A kilencedik hagyomány után Miklós egy vaskos kéz érintésére riadt fel. Cserey úr tenyere nehezedett a vállára. A mozdulatot az idős úr kellemes hangja követte.

– Miklósám! Mióta vársz itt?

– Nem tudom. Az örökösödés miatt jöttem.

Cserey úr irodája sötét és rendkívül meleg volt. A zsúfolt, iratoktól roskadó polcon ujjnyi porréteg feküdt.

– Ideadnád az irataid? – kérdezte Cserey, fel sem nézve.

Brandenburgi szófogadóan a régi tölgyfa asztalra tette kopott könyvecskéjét, lapjait. Hosszas, kínos csend után idősebb Cserey János közjegyző úr olyant mondott, amit 29 éves pályafutása során még csak kigondolni sem tudott volna.

– Sajnálom, Miklósám, de te halott vagy.

Brandenburgi Miklós, a 37 éves, túlsúlyos, kopaszodó táviratkihordó halott embernek lett ítélve. Igaz ez? Szellem lenne? Brandenburgi kicsit sem érezte magát szellemesebbnek, mint máskor. Izzadós tenyerei, folyton korgó gyomra tökéletesen úgy működtek, mint eddig, vagyis jól izzadt és a megszokott módon korgott. Meghalni? Brandenburgi jól ismerte ezt a kifejezést. Egyszer helyettesített egy másik táviratkihordót, és nem volt ideje az ő szeretett kis kertjére. A természetet kikerülhetetlen törvényei miatt növényekéi kiszáradtak.

– Igazán nem tudom, hogyan segíthetnék, Miklósám. Vizsgáld ki magad egy jó orvossal, és szerezd vissza az életed – próbálkozott az öreg közjegyző.

Brandenburgi beszámolt az asznapi történetéről egy bamba ügyeletes orvosnak. Negyedórával később a főosztályvezetőnek is. Miután szemügyre vették papírjait, Brandenburgit újra értesítették nemlétezéséről. Már alkonyodott, amikor Brandenburgit elengedték. Fáradtan leült egy padra, elővett egy papírjába olvadt karamellát. Elszopogatta, és közben megöntözte tulipánjait. Ezután felkecmeredett, és elindult a buszmegállója felé. „Brandenburgi Miklós, egy halott, képzeletbeli virágokat öntöz?” – egyre csak ez járt a fejében. Maradék karamelláját egyben lenyelte, majd felkiáltott: NÁRCISZOK!!! Annyira el volt foglalva a fehér tulipánjaival, hogy a kertje déli sarkában levő nárciszairól teljesen megfélekedett. Brandenburgi előtt lepörgött az egész élete. Óvoda, iskola, szülei válása, az első csók, érettségi, pótérettségi, magnóliái, első lakása, fikuszok, első munkája, rózsák, második munkája, tulipánok és nárciszok. Nárciszok. Elhervadt nárciszok. Brandenburgi Miklós megvakarta kopaszodó fejét.

„Végül is mindegy, ha egy halott hibázik.”

DENIZ OTAY

Reggel, játékok után

(Dimineața, după jocuri)

Ehető hártya ami
szétoosztja a
szétoosztja a hatalmat a
szétoosztja a hatalmat –
a zseniális gyermeket savas nevetésével
hogyan szaporodni hagyják a végtelenségig.
De amikor felébredsz
marad a könnyörtelen és megosztott univerzum.

A nagylelkű kémia fényes
nyalábokra szóródott szét
kis mozgásra korlátozódva
egy alacsonyabb memória térképén.

Egy reggel egyedül
ébredsz Bukarestben
és nem nagyon van pénzed
se túl sok barátod
imádkozol egy balesetért
hogyan kivonjon a forgalomból
valamiért hogy erősebben lökjön
előre, ki
ebből a törmelékből
amiből azt hitted kijöttél
pont mielőtt meglátod a lila rorschach-foltokat
a fejed fölött a plafonon
és afölött a fiú fölött aki fölötted
élt a matracon.
Bármit is mondott, elnyelte a folt.

Erőszakot
vagy elidegenítést
küldjön az isten

Baász Orsolya: Babirusa

De a szakítást el ne felejtsem
amiért reggeltől
estig izzadok

amit valahova messzire képzelek
nem egy nyomornegyed fészkébe.
Elidegenítés gombnyomásra, pénzzel és nagy sebességgel.

vándorló – házi – állatok elesett – különválasztott – törzsekben

(animale – domestice – călătore
în triburi – separate – căzute)

A gazdagsághoz és csekély békéhez alkalmazkodva
oda vándorlok, ahova felgyűl a vagyon.
Lehet, hogy a vándoroknál elvesztődik az eredet,
ahogy folyton változtatják a vadászat helyszínét,
nálunk nem.

A genetikai örökség zaklató;
generációk felgyülemlett fáradtsága – mindenütt.

Ad hoc partnereket toboroztam,
szobrokat adtunk vízzel és fényekkel magunkhoz,
kis, abszolút változásokká sugalmaztuk magunkat
a tájakon.

A kísérletek folynak,
olykor veszélyesen, ahol a zúgás pusztít
és a vándorlás csak a jelenben van,
máskor finoman mozgatja meg őket
a lassú provinciálisok gyengédsége.

Kusza multirealitások
sietnek az odú felé.
Zavartan haladok egyik helyről a másikra,
városokban, felboncolva, a fény egyre szórtabb.
Értem szóltak telefonok
a világ minden tájáról.

A forgalomban, kocsik közt és az időn át,
könnyesen, orvosokkal és más
mentőkkel a repülő piros kocsiban.
Időt nyer a zsúfolt város,
oázissá válik.

A nulladik pillanattól
a találkozásunkig
nem tettem magam érthetővé.
Felvettek a mentő kocsival
és elvittek az ő világukba.

Olykor annyi bizonyosság van
az intézmények szívében,
a béke és az őrség
már levágná a lábadat.
Ne mozduljatok,
olvasni akarok az aurákból.

HORVÁTH BENJI fordításai

Balla Eszter 2004-ben született Zilahon. A *Helikon Amit nem lát a webkamera* címmel meghirdetett pályázatának különdíjasa.

Csoma Zsuzsanna 1999-ben született Székelyudvarhelyen. Idén végzett magyar főszakon a BBTE Bölcsészettudományi karán. A *Helikon Amit nem lát a webka-*

mera címmel meghirdetett pályázatának különdíjasa.

Benedek Adrienn 2003-ban született Székelyudvarhelyen. A *Helikon Amit nem lát a webkamera* címmel meghirdetett pályázatának különdíjasa.

Hermán Dániel 2005-ben született Kolozsváron. A *Helikon Amit nem lát a web-*

kamera címmel meghirdetett pályázatának különdíjasa.

Deniz Otay 1993-ban született Suceaván. Kolozsváron szerzett jogi diplomát. Jelenleg interdiszciplináris pszichológiával foglalkozik. Első kötetéért (*Fotocrom Paradis*, OMG, 2020) elnyerte a rangos Mihai Eminescu- és Sofia Nădejde-díjakat.

Zöld Kráter

Töredékek Pilinszkyről

„Kedves Laci,
ezt a félévet az ELTE-n töltöm, erasmusos hallgatóként. Az egyik választott tárgyamban az Antik témák a kortárs irodalomban címet viseli. Nagyon jólesett, amikor a kortárs művek között a Te nevedet is felfedeztem. Csak gondoltam, megírom, lehet, hogy te is tudod, oktatási tananyag vagy az ELTE-n. :-). Csütörtökön a Zöld c. kötetéről tartok egy ötperces referátumot, utána meg kb. másfél órán át fogjuk boncolgatni a kötet és az ókori irodalom viszonyát. Szeretettel és üdvözléssel:

NN

Kedves NN,
ha gondolod, megemlítheted csütörtökön Pilinszky ZÖLD c. négysorosát („Elmerül szemem, arcom, lelkem, / minden élőlény megmerül / abban a feneketlen zöldben, / ami egy fa kívül-belül”), hiszen ennek a mélyfúrásnak a horizontális változata akart lenni az én ZÖLD című kötetem – antikós köntösbe rejtve...

Csók:
Laci

Kedves Laci,
a kötetéről szóló óra jól telt, leginkább én tartottam, sikert aratott, hogy az utolsó órára egy költői önértelmezést is sikerült becsempészni. A hallgatóknak összességében tetszett, és születtek nagyon érzékeny hozzászólások is. Utólag is köszönet a sugásért!

Szeretettel és üdvözléssel:
NN”

(Részletek egy diáklánnyal folytatott levelezésből)

RÁOLVASÁS

*

1983-ban jelent meg az Albatrosz Könyvkiadó *Pilinszky János legszebb versei* című kötet, Adonyi Nagy Mária válogatásában. Ez a világoskék borítójú kis kötet a 2000-es évek elején „összes” versek lett a kezem alatt, én ugyanis szépen, lassan bemásoltam a hiányzó verseket ebbe a kis formátumú könyvbe. Sok-sok éven át, ha hosszabb útra indultam, ezt a könyvet hurcoltam magammal, abban reménykedve, hogy előbb-utóbb sikerülni fog – ha nem is megfejteni, de legalább – közelebb kerülni a Pilinszky-titokhoz. Hááát, hogy is mondjam csak... Sikerült érdekes felfedezéseket tenni, de... Felfedeztem például, hogy a fiatal Pilinszky *Örökkön-örökké* című verse milyen jól dűdölhető a „Tüzed, uram Jézus, szítsd a szívemben” kezdetű katolikus egyházi ének dallamára:

„(...) Türok és törödöm engedékenyen:
mint Izsák az atyját, én se kérdezem,

mivégre sanyargatsz, teszem szótalán,
szófogadó szolgál, ami hátra van. (...)

Sohase szeretted, nem volt pillanat,
ennem is ha adtál, soha magadat (...)” stb.

Bárki azonnal láthatja, hogy ugyanarról a versformáról van szó! (Az említett egyházi ének amúgy meghallgatható a YouTube-on, ajánlom mindenkinek. Sőt, érdemes meghallgatni utána Izrael Álam himnuszát is, állítólag mindkét ének ugyanannak az ősrégi zsoldárnak a dallamát vette kölcsön. Nem tudom, így van-e, a zene – sajnos – nem az én szakmám.) Aztán össze-vissza olvasgatva mindenfélét az is nyilvánvaló lett (legalábbis számomra), hogy Pilinszky verse alighanem csak afféle ráírás Aquinói Szent Tamás *Oratio in praesentia Corporis Christi* című himnuszára:

„(...) Plagat, sicut Thomas, non intueor,
Deum tamen meum te confiteor:
fac me tibi semper magis credere,
in te spem habere, te diligere (...)” stb.

(Aquinói Szent Tamás himnuszát *Ének Krisztus testéről* címmel Babits is lefordította az *Amor sanctus*-ban, de szerintem Sík Sándor fordítása sokkal szebb: „Sebeid Tamással nem szemlélhetem, / Te vagy mégis, vallom, Uram, Istenem. / Add, hogy egyre jobban higgyek teneked, / Tebenned reméljek és szeresselek”. Aki nem hiszi, járjon utána.)

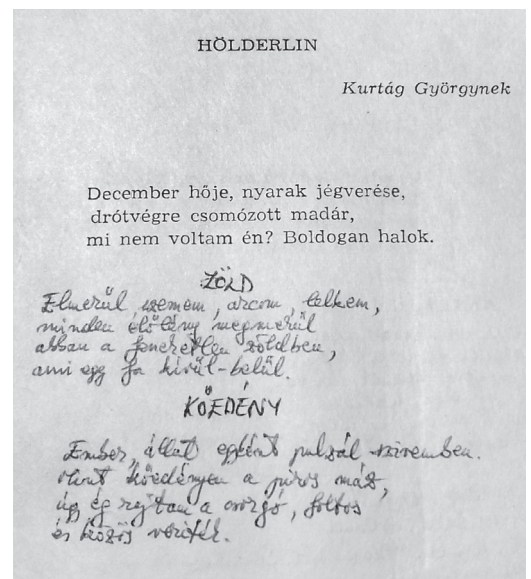
*

Mondom: talán sikerült érdekes felfedezéseket tenni, de kenhetem a hajamra ezeket a híres felfedezéseket: a Pilinszky-titoktól ugyanolyan távol vagyok még mindig, mint a kezdet kezdetén. (Pedig tényleg igyekeztem: az összes verseken kívül egy időben szinte Bibliaként olvastam Pilinszkynek az *Új Emberbe* írt tárcáit; alaposan kijegyeztem a *Beszélgések Pilinszky Jánossal* című kötetet is; Maár Gyula Pilinszky-filmjét is többször megnéztem – igaz, utóbbi esetben egyre jobban idegesített Pilinszky „színészkedése”. Szögletes zárójel: vajon az én „irodalmi szereplésem” ugyanilyen idegesítő-e a kívülállók számára? Alighanem. Nagyon ideje lenne leszokni nekem könyvbemutatókról-miegyébről. Szögletes zárójel bezárva.)

És akkor? Akkor... semmi. Vagy maradok a félig-meddig viccesnek szánt megjegyzéseknél, mint amilyen annak a diáklánynak adott ajánlásom volt, vagy pedig komolyan veszem magam, hogy tudniillik ha van „befelé-út”, akkor ezt az utat Pilinszky követte ki a legkövetkezetesebben (mármint a magyar irodalomban). Hadd másoljam ide rendesen, sort sor alá tördelve a *Zöld* című verset Pilinszky utolsó kötetéből, a *Kráter*ből:

„Elmerül szemem, arcom, lelkem,
minden élőlény megmerül
abban a feneketlen zöldben,
ami egy fa kívül-belül.”

Tehát: szemem → arcom → lelkem: milyen szépen szűkül (vagy pont hogy tá-

gul?) a perspektíva! Hogy érthetőbb legyenek, kénytelen vagyok kölcsönkérni a fiatal Babits *Paysages intimes* című miniciklusának 2. darabját, a *Tavaszi előttöt*:

„A fák az égre nyújtják mezíten karjukat,
»Ruházatok fel minket!« kéri a mennyeket.
»Adjatok bő ruhának lobogó lombokat,
húzzatok ujjainkra zöld selyem kesztyűket.«

A domb görbítve hátát sütkérez a napon
és szól: »Tavaszi tarka ruhámat megkapom,
zöld bársony lesz a vállam, tollas a kalapom,
virágos fák tollával tollas a kalapom.«

A fázós öreg föld is új ruhájára vár
s fázón röpdül az űrben, mint egy
vedlett madár,
szeretne napanyjához közelebb szállni már
s meleg ölébe bújni, mint egy vedlett madár.”

Tehát: fák → domb → fázós öreg föld → napanya: ugyanolyan szépen tágul (vagy pont hogy szűkül?) a perspektíva, mint Pilinszky-nél. És mégis: „paysage intime”-nek tényleg remek a fiatal Babits verse, de semmi több! Mert: az a bizonyos „napanya” lenne világunk legszélső határa? Ott van a napanya mögött Isten? Ha jóindulatú vagyok, akkor igen, de a versből egyáltalán nem következik Isten ott-léte. Bezzeg a Pilinszky-versben! Pedig csak befelé utazunk abban a *feneketlen* zöldben, „ami egy fa kívül-belül”, de micsoda meteorfelhőkön át visz az utunk, hány csillag születik és hal meg utunk során, hány feketelyukon vergődünk át, amíg – elvileg – megérkezünk... hova is? kihez is? (Külön köszönet Pilinszkynek a bizalomért, hogy a „minden élőlény”-be beleértett engem is...)

*

Csak ismételni tudom magam: nagyon messze vagyok még a Pilinszky-titok megfejtésétől. Vén fejjel talán azt sem szégyen bevallani, hogy nem is fogom tudni megfejteni soha. S aki csak magamfajta istenkereső, az ne is reménykedjék abban, hogy fel fog emelkedni előtte az örök sorompó! Nem baj. Egyszerű versolvasóként így is hálás vagyok Pilinszkynek a „Zöld Kráter”-ért. Még csak félig merészkedtem le ebbe a tölcserbe, de legalább ezideig sikerült száraz lábbal megúszni a dolgot...

FECSKE CSABA

Hazafelé

Suhan velünk az autó
a Ford Fiesta a 26-os úton
kétoldalt a levegő suhogó drapériája
a szélvédőn falevél vergődik tehetetlenül
az ősz se tud elmenni búcsú nélkül
az úton legyek lepte véres kutyatetem
fülemben tragikus sorsú kutyám nyüszítése
voltagepp minden kutya tragikus sorsú
minden út dráma autónyomok lábnyomok
az értelmetlen igyekezet összevisszasága
útitársaim rosszul viselik az utat
unatkoznak nem értik a csönd beszédét
én örülök annak amit hunyott szemmel látok
jólesik az ismerős szagok hízelgése
minden olyan szép ki kell nyitnom a szememet
hogy el bírjam viselni
hogy ott legyek nagyon ahová jönni akartam

Vasárnap délután

egyhelyben toporgó idő
ilyenkor tán a fű se nő nem őszi tovább
hajad szakállad egykedvűen lógatod fejed
árnyékok az éjszakára készül
lelappad sörödön a hab valahogy így
hunyázkodik meg az élet is az öreg testben
mintha egyenesen a székből nőttél volna ki
furcsa kentaur hozzátartozol a megszokott képhez
a pléhasztalhoz amely régóta próbál zöldjétől szabadulni
horpadásaiban a víz mint nedvedző szemekben a könny
tükrözi a fáradt esti fényeket
torznak látod ami különben ép
szürkének a sötétet kiejti csőréből füttyét
a feketerigó fejed fölött a gesztenyefán
arcodba hull egy rozsdás falevél darabka a nyárból
poharad üres a szíved is
nyakadon a hétfő

pléhasztalnál mely hízelegve simul könyököd alá
zöldje régmúlt nyaraké horpadásait ádáz
szkanderezéseknek köszönheti
lekönyökölhethetnél talán egy menetre
de nem az erőfitogtatás ideje ez a süket rosszkedvé
már eléd lötyentette árnyékát a hétfő

Piknik

nyársra húzott szalonna birkózik a tűzzel
amely már visszahúzta nyelvét
és mint elbődülő oroszlán toroka parázslik
zsír cseppen kenyérre kézfeje
forró érvek annak igazolásául
hogy ami fájni tud az fáj
szempillák függőnye mögül leselkedik
a kíváncsiság hirtelen elszabadul egy kacaj
a vidám társasággal elhibban a rend
szesz szítja a jókedvet és pikáns viccek
hívalkodó mosoly vall fogorvosról
irigylésre méltó tartós szuvenir
a nap ahogy szokott ment tovább
a vidám zsongás elhalt az erdőben
magára hagyott avar jajdult
a távozó léptek nyomán
a szél ott ólálkodott egy ideig

Incze Mózes: Együtt

aztán meggondolta magát és eltűnt
a fák között mint az önfeledt
mozdulatoktól elgyötört délután

Síelő

szegfűszegek a forralt borban
napfényben ázó reggel
csak nekünk kettőnknek
szélsebesen siklunk a lejtőn lefelé
se árnyékunk se múltunk nem ér utol
most tél van és csönd és meleg alsó
amitől nem könnyű megszabadulni
gyorsabb a vágy mint a mozdulat
a hideg lehelete az ablakon
tolvajoknak ajándék jégvirág
kidőlt kávé az éjszaka foltját
eltüntetni többé nem lehet
tudtad te hogy cinke bújt meg a szívedben
hallom a siránkozását

A baráber

Hiába mondta nagyanyám többször is halkán, majd hangosan, menj, zárd be azt a kaput, kedves fiam, zárd be, nem tudni, milyen barábernek ólálkodnak odakinn, én mégis nyitva hagytam azt, több mint résnyire talán, aztán már ott is állt udvarunk kavicsait morzsolgatva Bokor Tóni Wirtschafter, hivatásos baráber, jócskán eleget téve fajtája követelményeinek. Nem kedveltük azt az egy embert. Semmit nem tudtunk róla, ám úgy tűnt, ő mindenkiről tud egy szikrányit, amivel lángra lobbanthatja bennük a nyugtalanság ócska tüzeit. Volt benne valami abból a sötétségből, amiért estefelé kigyúlnak a fények és a tenyeres-talpas dadák altatót dúdolnak a csecsemők fülébe a drámai szoprán fáradt hangfekvéseiben. Mintha egy éjbenyúló törvénytelen ténykedés során összegereblyélt titkok szemétkupacán üldögélt volna naphosszat, szemezgetve a valaha itt-ott elejtett félmondatokból, sejtésekből, miket aztán felcímkézett és elraktározott bozontos fejében, s talán még a lábait is volt képe lóbálni közben. Hosszú orra és fülei voltak és busa szemöldöke meg bajsza mögött csupán sejtése adatott a szájnak és a szemnek. Koszos ruhája bármit lepergető páncéllá dermedt rajta, s mindemellett fura járása volt Bokor Tóni Wirtschafternek, mintha minden lépésénél beleszimolt volna az épp arra lengő szélbe, majd az utcák végein, talán a kereszteződések nyújtotta új lehetőségeket latolgatva, megállt, mélyet sóhajtott, aztán folytatta útját valamelyik irányba, de akkor már másféle járással, pont oly furcsával, mint az előző, csak másképp. Ő maga mondta: „Minden út megérdemel egy járást, ahogy a járás is egy utat. Az irány az mellékes.” Aztán mi is megfigyeltük magunkon, hogy másképp sétálunk a főutcán, más lépésekkel indulunk a játszótér irányába és megint másképp slisszolunk a gangon át a kertbe. Egy hónapig próbáltunk mindenhová egyforma, szabványosított járással menni, csakhogy valamiképpen ellene tegyünk annak a habókosnak, de amikor néhányan ferde mosollyal kísérték „egyenjárásunkat”, ami a sajnálkozás csöndes rokona, letettünk róla. Azontúl jártunk, ahogy az út adta. Vagy csak pörögtünk kacsatalpainkon, mint egy fehér ház, ahol az ártatlanságot mérik annak mértékegységével, ami nem lehet más, csakis a bűn, természetesen.

Azon a reggelen Bokor Tóni Wirtschafter lecövekelt a barackfánk előtt és le sem vette szemeit a gyümölcsokról. Talán Dobó állhatott úgy a vár fokán, ahogy Tóni akkor, csakhogy ő fent volt, Tóni meg lent, amiből kiderül, a tartás fölemelheti az embert, de lent is hagyhatja, ha... És ez a ha egy olyan szó, hogy na! Ez a na is épp olyan, ha nem pont ő lenne az, ami rácsettint saját magára. Nehéz a királynak a korona. Akkor előjött a konyhából nagyanyám, valami tortahabot kavargatott éppen, mert mi egy olyan család vagyunk, lehetünk is

Incze Mózes: *Együtt*

együtt vagy két tonna, de azt nem mondom el hányan, bár megérdemelnék, mert senki nem jött a barackot leszedni és ezért volt kénytelen nagyanyám Tónihoz fordulni: „Szedje le, kedves Wirtschafter a barackokat, ha már hozzánk ette a röt nyavalya, s ha van egy kis ideje is, persze.” Egy milliárdostól dőreség pénzt kölcsönözni. Hasonlóképpen az időmilliomostól sem tanácsos időt kérni. A sok, a tömérdek távol áll a semmi emléketől is. A kevés még tudja, ugyanonnan nőtt ki, ahonnan dagadt társai is származnak, és még jó barátságot ápol a teremtés zsenyével, hisz eleven benne a vágy ősforrásának képe, ami a szent semmi, nyilván. Tehát ne kérjünk olyasmit valakitől, amiből neki sok van.

Serényen küszört fel Tóni a fára, jóllehet rég volt ő pelyhes fiatal, kortalanságának szutykos fátyla mögött akár a középkorúság előtt és után is járhatott. Fürge kezével végigmatatta az ágak végeit, s már-már megtelt a szatyor, mibe a gyümölcsöket szedte, mikor ismét előjött nagyanyám a házból, s hangja zöngétlenné vált. Itt most a megfelelő hangzók pótlását válogatom: „Mit művel, maga hitehagyott! Miért a zöldeket szedte le?! Most hogy lesznek azok sárgák, ha zöldek?” „Hát én a sárgákat szedtem...”, mondta Tóni és kihallatszott hangjából a meglepődés. „Igaz, egy kicsit színvak vagyok”, tette még hozzá, mire nagyanyám azt mondta, „akkor szed-

je le magát is a fáról”. És amilyen gyorsan feljutott, olyan nehézkesen indult lefelé az a Tóni, mint egy-egy rossz emléket söpörte félre az énekesmadarakat a kapaszkodókról, dermedt inge meg-megkoppant az ágak végein, akár egy elgurult kerék a komiszabb köveken, és mire leért, úgy láttuk, már a bűnbánat gyüri arcát kevésre, ezért megsajnálta őt nagyanyám és megkérdezte tőle: „Ugyan már, mitől keskenyedett így el hirtelen?”, mire Tóni azt válaszolta: „Tudja, kedves Emsi, hatalmas bennem a dolgok meg- és átélése, én egyenesen a Krisztus mellől származtatom magam...”, és akkor nagyanyám a fa alá intett, „jőjön, kedves Wirtschafter, dőljön le egy kicsit a pázsitra és pihenjen meg”. Soha nem látott tűz lobbant elő Tóni szemöldökei mögül, mint amikor a szunnyadó zsarátnok éled a szalonna lecseppent zsírjától, és az egész ember egy hatalmas vigyorra torzult, azzal kérdezte: „Mi van Emsikém, talán hemperegni akar velem?” Semmit nem válaszolt nagyanyám, csak a kapura mutatott, és kinyújtott karja meghoszszabbításán ott lengedezett minden ősenek kimondott vagy csak befelé mormolt káromkodása és pogány imája, mint egy évszázadokon átnyúló szárítókötélen, akkor elindult kifelé Bokor Tóni Wirtschafter szennyes útjainak irány nélküli csapásain, még láttuk, léptei alatt az ösvény megrázza magát, majd elhajlik némán a járása alól.

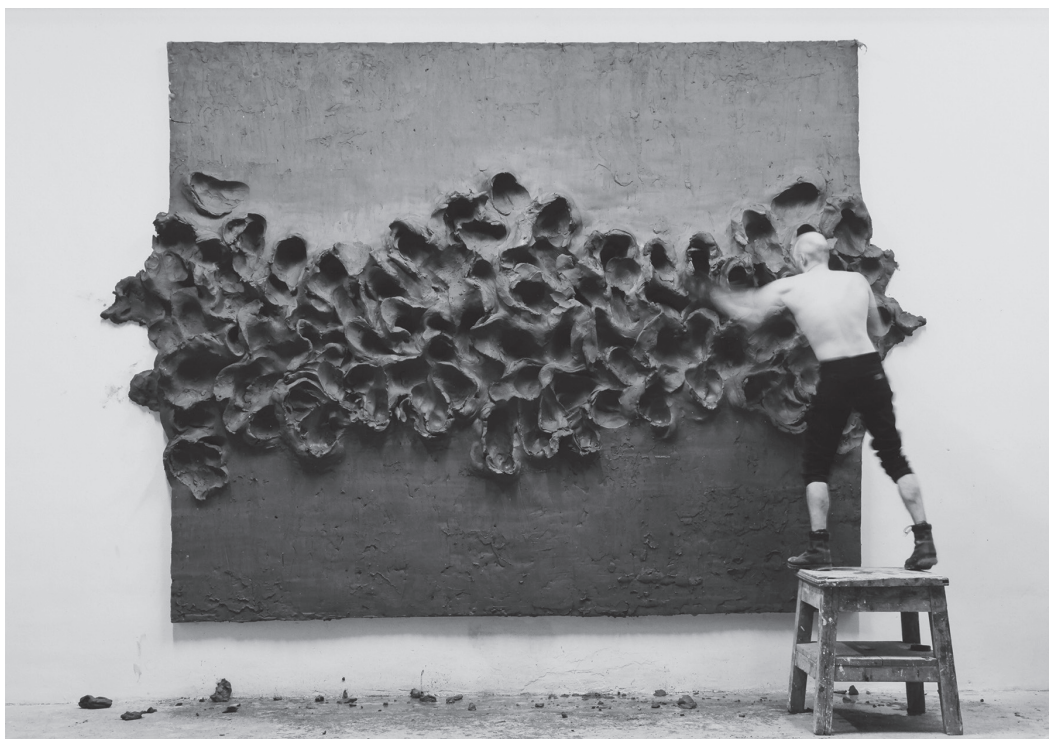
A kapa nyele

Olyan nap jött el, melyre azt mondják: fölösleges. Akik ezt mondják, nyitott szemmel heverésznek díványaik virágmintáin vagy oroszlánlábú karosszékeikben üldögélnek, végtelenített tekintettel nézve az ég kékje mögött megbújó sötétebb színek karlengetéseit, kezük lelóg a támaszról kétoldalt, alatta a lehullott könyv lapjairól betűk csordogálnak szanaszét. Unalomnak is nevezik ezt, amit mi nem ismertünk, mert elmulasztották bemutatni nekünk; aztán a lábaink is vittek meg a képzelet, valami megszólító akarat csontos lendületével, ugyanazzal, mi az elcsorgó betűket szedi össze ismét, majd teszi őket rendbe megfellebbezhetetlen kívánságai szerint. Vasárnap volt. A rózsaszínű hopp-fel-katik vasárnapja. És a mennyek országának külmegeyében nyilvántartott puncstortáké. Helyrajzi számuk véges. Úgy tizenegy felé járhatott, mikor Prosek Baba toppant be hozzánk vadonatúj antilop bőrcipőben és váratlanul. Mindig így érkezett. Egyenesen a társaság közepébe, mintha szárnyakon ereszkedett volna alá, bár nem volt neki szüksége azokra, hisz mindnyájan tudtuk: ő egy angyal.

– Honnan ez a snájdig cipő, Baba lelkem? – fogadta nagyanyám, és simított végig a bőrön szoltában.

– Na, hallod Emsikém... Tánci küldte az eszkából.

Nem volt család, akinek ne lett volna rokona az eneszkában, ami az akkori Németország gazdagabbik felét jelentette. A finnyás keresztanyám is oda készült. Talán ott jobbszagúak az emberek. Aztán el is ment később, és a fényképeken láttam, a kertjébe illatos rózsákat telepített, úgyhogy mit tudom én... Minden rózsában van egy kis igazság. Az illat felől meg a tövis felől is. Leült Prosek Baba a virágmintás dívány szirmaira, és onnan lóbálta lábcskáit, mert kicsi volt a termete nagyon. Díszes tányérkán egy szelet puncstortát nyomott kezébe nagyanyám, és ő jó étvággal neki is látott. Szeretett templomba járni, akkor is onnan jött, még fodrozott a harang zúgása takaros ruhája csipkéin. Emlékszem, valami búcsúmise alkalmával, amire mi is hivatalosak voltunk, Prosek Baba előfurakodott a szertartás végén a templom egyik oldal-szentjéhez, s ott olyan hirtelen borult térdre, hogy apám, aki a közelben állt, föl akarta segíteni, mert azt gondolta, elesett és a bokáját siratja, de Prosek Baba világgunk egy egészen keskeny szeletét siratta, és az istennek nem akart fölállni, ám apám, jó neveltetéséből fakadóan, húzta, ráncigálta szegény asszonyt fölfelé, mert meg volt győződve, hogy segítségre szorul. Mikor Prosek Baba látta, nincs menekvés a fölsegítő jóindulat elől, végül kifakadt: – Hagyjál már imádkozni, kedves fiam, a jó szentségét neki! –, s hallotta ezt az egész gyülekezet, sőt még Kroner tisztelendő is hallotta, és megrovó pillantásokat lövelltek Prosek Baba felé, de senki nem mert szólni, hisz élő lelkiismeret volt ő, majd-hogynem eleven szentként állt előttünk ájtatosságának magas haranglábain. Az-

Gáspár Szilárd: *Akciófal*

után a nap után, hogy elnyerje a bünbocsánat aranyajkú cuppantásait „csúnya beszédéért”, kerek egy hétig nem lehetett kicsalogni őt az oltár elől, pedig nagyanyám remek citromtortát sütött, azt lengette be a templom kapuján, kétszer is talán, de Prosek Baba hajthatatlan maradt, és egy lett az oltári szentségek közül, egészen addig, míg Kroner tisztelendő meg nem unta az eleven szent közelségét, és azt nem mondta: „Ugyan már, kedves Prosek Lujza Amália, menjen, és nézzen körül a háza táján, nem kell-e a szőlőt megkapálni, kiszthant...”, pedig Prosek Baba nem is kapált evilági életében, mert fogadott kapásai voltak. De akkor, látva Kroner tisztelendő ölmos aggodalmát, megfogadta magában, hogy ezentúl ő maga kapálja a szőlőjét vezeklésképpen azért a szentségelésért, és még egyéb fogadalmaikat is tett, melyek testetlenségük folytán csupán arcának szigorú vonásain ütözköttek ki vörhenyes szarkalábakon ugrálva szemtől szemig.

Aztán az Úrnak tetszik, ha dolgozik az ember, mert akkor nem jut se ideje, se levegője baromságokat mondani a nagy szuszogástól, és ha végre fáradtságának párái mögül meglátja a Napot, tudja: annak dolga, hogy süssön, az övé, hogy szeresse, nyugtával áldja, s feküdjön le. Bere Mitica, aki Babánál kapálta a szőlőt, épp elfuserált döntése miatt nem vásárolhatta meg fia születésnapjára a vágyva vágyott szájharmonikát, mert elesett a fizetségtől. Bere Mitica mehetett volna máshová is kapálni, mondhatta volna Prosek Baba, és mondta is, de nem nekünk mondta, hanem Misu Motorunak, mert Prosek Lujza Amália egészen odavolt a jó hírért és névért, akár a végvári vitézek Balassi szerint, ezért nem nekünk mondta, hanem Misu Motorunak, aki nem sokat nyomott a latban, mivel nem lehetett róla tudni: ember-e vagy autóbusz. Máig nem értjük, mi dolguk lehetett egymással kettejüknek. És ez a Misu Motoru me-

sélte el aztán Jani bátyámnak, így tudtuk meg mi is. Valamikor autóbuszsofőr volt Misu, és egy múltba vésző szerencsétlenség miatt nyugdíjazták, mert az agya valami szövevényes tragédiába gabalyodott, s ott aztán eltévedt. Azóta az Aranykakasban iddoggalt nagyon gyenge, a végtelenségig felvizezett italokat, maga köré gyűjtve a szerencsétlen idegeneket, akik Temesvárra akartak utazni és valami okból lekésték a vonatot. Azt mondta nekik, kint van az autója, és mindjárt indulhatnak, csak megiszik egy snapszot. Aztán azok az utasok kifizették a fogyasztását, és mindenféle kedves szavakkal hízelegtek neki, talán még a kedvenc nótáját is eldúdolták, „am akaszó pe perete, o karpető ko poveszte”, mert mégiscsak sok kilométert innen Temesvár, és amikor Misu Motoru végre azt mondta, hogy kedves utasok, indulhatunk, kérem, kövessenek, azok nagyon megörvendtek, hogy végre-valahára valamiben és valami által megmozgattatnak, és akkor kiállt Misu az út szélére, és szólt nekik, hogy üljenek mögéje, majd egy láthatatlan kulccsal begyűjtötte a motort, amihez ő maga szolgáltatva a snapszillatú burrogást, és futni kezdett Temesvár felé. Nemigen követte senki. Pedig Misu Motoru ugyanebben a szellemben, és annak terében vállalt fuvart Rómába, Madridba és egy általa a „Sűrű Nyugalom Csarnokának” nevezett helyre szintén, ami egy hatalmas fehér kastély lehetett, elmondása szerint. A csalódott utasok inkább visszamentek az Aranykakasba, aztán úgy megdagasztották a kocsmát részegséggel, hogy ablakon, ajtón kilógott a habja. Fehér volt az is.

Prosek Baba abbahagyta a lábai lóbálását és fölállt. A tányérjára helyezett még egy szeletet a puncstortából, majd elsorolta a kötelező dicséreteket, melyekért nagyanyám hálás volt talán. Láttam, kis vízhólyagok duzzadnak Prosek Baba apró, napbarnított kezein. Biztosan sokat kapált szegény.

PAPP ATTILA ZSOLT

Kivezetés a Bond- univerzumból

Tehetnénk úgy, mintha a *Nincs idő meghalni* egy lenne a Bond-filmek sorában, már csak azért is, hogy ne lőjük halomra a poénokat és fordulatokat, amelyek az új 007-es opuszt jellemzik, de akkor épp a lényegről nem vennénk tudomást. Úgyhogy előre bocsátom, ez a szöveg nem lesz spoilermentes, aki ezt nehezen viseli el, lapozzon tovább. Ez a film mérföldkő a Bond-sorozatban, de ennek vélhetően kevésbé örülnek Őfelsége titkosügynökének legelkötelezettebb rajongói – és nem csak azért jelent cezúrát a szériában, mert jubileumi, huszonötödik epizódja ennek a hatvanéves sagának; még csak azért sem feltétlenül, mert ez volt a hatyúdala a 007-es ügynököt a 2006-os *Casino Royale* óta, öt filmen keresztül alakító Daniel Craignek (bár a lezárás, elbűcsúztatás szándéka kétségkívül nyomot hagyott a produkción). Hanem azért, mert a *Nincs idő meghalni* olyan tabukat hág át, amelyeket a korábbi Bond-filmek nem mertek és nem is akartak, oly módon formálja át a történet és a főhős karakterét, illetve sorsát, ami után nagyon nehéz visszatérni az „alapokhoz”.

KINEMATOGRÁF

James Bond mint karakter és jelenség természetesen nem érinthetetlen: amióta Ian Fleming regényei alapján, az 1962-es *Dr. No* című filmmel kezdetét vette a populáris film történetének egyik legsikeresebb, kultikus monstre-sorozata, a szerepben megforduló színészek – Sean Connery, George Lazenby, Roger Moore, Timothy Dalton, Pierce Brosnan és Daniel Craig – mind „hozzáigazítottak” valamit a sztoriból és a zsánerből saját művészi karakterükhöz, a Bond-univerzum így folyamatosan módosult az évtizedek során. Amikor pedig a széria producerei, élükön Barbara Broccoli-val, a franchise „mindenesével”, úgy döntöttek, hogy a piperkóc bájos figuráját tökélyre fejlesztő Brosnan után a baltaarcú, darabos, karcos keményfiú-imázst megtestesítő Craiget bízzák meg a 007-es ügynök megformálásával, világossá vált, hogy a hős és a legendárium újabb dimenziókkal bővíthet, mégpedig egyáltalán nem hátrányára. Craig Bondjával a sorozat készítői visszanyúltak a Fleming-művek erőteljesebb realizmusához, és új színekkel árnyalták a legendás brit titkosügynök jellemét és cselekedeteinek kontextusát: a horizontok elkomorultak, *Bond*, *James Bond* pedig egyszerre lett nyersebb és érzékenyebb karakter, aki mélyen régivágású jellemként igyekszik helyt állni egy bonyolultabbá vált világban. Hihetőbb emberi arcot nyert: a mindig elegáns és magabiztos, nő-

faló, szellemes-cinikus gentleman, az angol titkosszolgálat gyilkolásra is felhatalmazott ügynökeként a Korona érdekeit gepszerűen védő figura esendőségében is megmutatkozott előttünk (tegyük hozzá, ez a típusú fejlődési ív nyomokban egyes korábbi epizódokban is fellelhető), az említett *Casino Royale*-ban szerelmes lesz, szenved, csalódik, a monumentális *Skyfall*-ban személyes démonaival küzd, egyáltalán: *személyiségként* tűnik fel – a kérdés az, meddig tágíthatók ennek a személyiségnek a határai, hogy a félreismerhetetlen „bondság” minden változás ellenére megmaradjon.

A 2015-ös *Spectre* a nagyszerű *True Detective* sorozattal egy csapásra a hollywoodi főszereplő Cory Joji Fukunaga által rendezőként jegyzett, közel háromórás legújabb opusz közvetlen előzményfilmjének tekinthető: azok a folyamatok, amelyek abban indulnak útjukra, itt tetőződnek, egyes, dramaturgiai szempontból kulcsfontosságú figurák, mint Madeleine (Léa Seydoux) vagy Ernst Stavro Blofeld (Christoph Waltz), a titokzatos *Spectre* nevű szervezet vezetője, ezúttal is jelentős szerephez jutnak. Bondnak ismét csalódnia kell: miután úgy tűnik, magánéleti szempontból révbe ért, egy félreértelmezett helyzet miatt elhagyja szerelmét, a már említett Madeleine-t, hogy legközelebb Jamaicában lássuk viszont, ahol élvezzi a visszavonult életmód kiérdemelt előnyeit. Mindaddig, amíg fel nem bukkanak körülötte régi és új ismerősök, és neki vonakodva kell tudomásul vennie, hogy sajnos megint nem akad más, aki megmenthetné a világot. Ha nem tudnánk, hogy a filmet másfél évig parkoltatták, bemutatóját rendre elhalasztották a válság miatt, azt lehetnénk, hogy a genetikai machinációk révén előállított, járványszerűen terjedő méreggel való megfertőződés témája egyfajta reflexió a pandémiára. A főgonosz ezúttal nem a korábban is felbukkanó Blofeld, hanem egy olyan figura, akit a film készítői képesek voltak Lucifer (!) névre keresztelni. A probléma az, hogy a karakter nem ér fel a névből adódó elvárások szintjére, Remi Malek alakítása erőtlen, motivációi még a világpusztító/világboldogító örültek szokásos mércéje szerint is homályosak. A cselekmény a festői Itáliától Kubán át a japán-tengeri szigetvilágig ível, az akciódramaturgia és a fényképezés lélegzetelállító, és akadnak nagyon igényesen kidolgozott mellékkarakterek, mint Ana de Armas cserfes ügynöknője a kubai epizódban. Egy másik mellék-

szereplő felbukkanása viszont előrevetítheti a figura fejlődéstörténetének következő, mehökkentő állomását.

Az, hogy James Bond szerepét eljátszhatja egy nő is, örülséggnek tűnik, márpedig egy ideje erről keringtek bennfentes pletykák. James Bondét nem – de a 007-es ügynökét igen. Mint ahogy el is játszsa: a *Nincs idő meghalni*-ban feltűnik egy színészbőrű ügynöknő, Nomi (Lashana Lynch), aki a szolgálatnál a retirált Bond helyét veszi át – igen, a 007-es sorszámmal együtt. Daniel Craig állítólag azt nyilatkozta, hogy nem tartaná szerencsésnek, ha fekete vagy női színész lenne az utóda a szériában. Inkább kapjanak ugyanolyan jó, de új és más szerepeket; ne Bondot formálják át, hanem teremtsenek hozzá méltó új karaktereket. Csakhogy a woke ideológia nem pusztán alternatív mitológiákat akar építeni, hanem átformálni vagy eltörölni a régi mitológiákat, James Bond pedig ebből a perspektívából maga a két lábon járó *toxikus maskulinitás*, nem a pátriárka, hanem a kalandor fajtából: a mindenben győzedelmeskedő fehér heteroszexuális alfahím – nem lehet kegyelem számára. Ebből a szempontból logikus az is, hogy Bond, mielőtt végleg kiiktatnák, pontosabban olyan helyzetbe hoznák, amelynek az önként vállalt halál az egyetlen méltó feloldása, rátalál a magánéleti boldogságra, újraszövi kapcsolatát Madeleine-nel, megismeri a saját kislányát: kétségkívül ez lett a széria leginkább melodramai darabja. Bűcsúztatása – és ezt pozitívumként kell megemlíteni – grandiózus és megrendítő: a harcmezőn bukik el, de végső soron nem a becsapódó rakéták, hanem a megváltozott korhangulat okozza pusztulását.

Ennek fényében igazán talányos a végfőcímet követő szokásos zárómondat: *James Bond visszatér*.

De honnan és hova?

Nincs idő meghalni (No Time to Die), színes brit–amerikai film, 163 perc, 2021. **Rendező:** Cary Joji Fukunaga. **Író:** Ian Fleming. **Forgatókönyv:** Neal Purvis, Robert Wade, Cary Joji Fukunaga, Phoebe Waller-Bridge. **Zene:** Hans Zimmer. **Operatőr:** Linus Sandgren. **Vágó:** Tom Cross, Elliot Graham. **Szereplők:** Daniel Craig, Léa Seydoux, Rami Malek, Lashana Lynch, Christoph Waltz, Ana de Armas, Ralph Fiennes, Ben Wishaw, Naomie Harris, Jeffrey Wright.

NAGY BORÓKA

Akikben magunkra ismerhetünk

„Változtat-e a dolgokon valamit, ha az ember megkapja, amire vágyik?”

A Marosvásárhelyi Nemzeti Színház 77. évadát a *Piros fű* című kistermi előadás indította Fehér Balázs Benó rendezésében. A színdarab Boris Vian azonos című regénye alapján készült, Laboda Kornél, Barcsai Bálint és Fehér Balázs Benó átiratában. A darabban a Tompa Miklós Társulat tagjai mellett színpadra lépnek a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem színezhallgatói is.

Marosvásárhelyre újonnan érkezett a rendező, aki immár tagja is a társulatnak, már több külföldi színházban (mint a Víg-színház, a Pesti Színház stb.) is rendezett és színészként is dolgozott, egy tragikomikus emlékutazásra hívja a közönséget.

A darabot, mint Boris Vian írásaira az jellemző, szürrealista cselekmény, humor, tragikus végkifejlet, s már-már groteszknek ható túlzások és romantika jellemzi.

A furmányos szójátékok, szokatlan nyelvhasználat itt sem marad el, az olyanok, mint a *vapiti*, *szimmancs*, *aszfodélosz* stb., ezeket mind Boris Vian definiálja. Más világ képét rajzolják ki, ahogy a díszlet is: a házak, a bútorok, a növények mind sokszínűek s „modernszerűek”, akár egy sci-fi filmben. Itt semmi sem valós, egyedül a szereplők, akikben magunkra ismerhetünk.

THEÁTRUM

A történet két szerelmi szál mozgat. A fő szerelmi szál Wolf és Lil kettőse, akik fiatal házások. A mellékszál pedig Zafiré és Ápridinkáé, akik a darab elején melegednek össze. A két páros remekül kijön egymással, már régebb óta barátok, idejük nagy részét szeretik együtt tölteni. Wolf és Zafiré feltalálnak egy emlékutató gépet, amit még a darab elején adnak át a polgármester jelenlétében a város részére. Ez a masina visszarepít egy adott időbe, ahol újra és újra átélheted az emlékeid. Wolf nem leli örömét a dolgokban, valamit keres, és úgy gondolja, hogy ezt csakis akkor tudja megtalálni, ha használatba veszi a gépet. Mindeközben Zafiré és Ápridinka (akik odavannak egymásért) kapcsolata nem tud előbbre jutni, mert Zafiré ahányszor próbál közelebb kerülni a lányhoz, egy öltönyös idegen férfialak tűnik fel, akit csak ő lát, mint egy rémálom, amitől nem tud megszabadulni. Wolf eközben egyre többet időzik az emlékutató gépben, egyre kevesebb időt tölt feleségével, Lillel, aki nagyon aggódik érte. Wolf idővel egyre kiismerhetetlenebb lesz, már nem tudja megkülönböztetni az emlékeket a valóságtól.

Varga Balázs és Kádár Noémi. Jelenet az előadásból. Fotó: Bereczky Sándor

A színdarab a kisterem teljes terét kihasználja, maga a néző is az előadás részese. A kis kerek székeken ülő nézőknek majd szükségük lesz jobbra-balra tekintgetni, hogy ne maradjanak le az eseményekről, ami kétoldalt és a nézők között képzett folyosón is játszódik. A díszlet pirosban, sárgában, kékben hangsúlyos, tréfas hatást keltő. Előadás alatt a nézőknek nem lesz sok idejük a házakon a feliratokat elolvasni, annyira leköti az embert a színészek játéka. Mint a címből is sejtethetjük, a néző *piros fűvön* fog majd taposni. Már az előcsarnokban kezdetét veszi a színdarab. A nézőket Dupont szenátor fogja beinvitálni a kisterembe, hogy véletlenül se tévesszenek utat. Meg kell jegyezni, hogy Dupont szenátor kutya léte macskául is tud, aki majd többször is feltűnik a színpadon László Csaba alakításában.

A jelmezek, csakúgy, mint a díszlet és a karakterek, sokszínűek és meseszerűek. Dupont kutyafeje, a himnuszt éneklő csecsemőkar és a különböző tarka ruhák remekül teremtik meg a Boris Vian-féle mesebeli tér hangulatát.

A másik nagyobb bravúrja az előadásnak, ami nélkül nem lett volna teljes, az a hangtechnika. Akár egy filmben lennénk, mintha előre leforgatott jelenetek részesei lettünk volna. A jelenetekhez megfelelően társított hangeffektek és zenei aláfestések kerültek. Sikerül kiváltaniuk az adott történekből a hozzá társuló érzéseket, amit nehéz elérni úgy, hogy helyben festenek alá, de ennél az előadásnál ebben sem csalódunk. Mikor megjelenik Zafirának a szomorú öltönyös férfi alakja, ha lenne a székeknek karfája, akkor talán bele is kellene kapaszkodni, szinte olyan horrorisztikus. A csókjelenetnél, amikor Wolf az egyik, számára kedves emlékét éli át újra Lillel, a zene, amit hallhatunk, felidéri bennünk a saját tapasztalatainkat és leszünk boldogok, vagy éppen annak az emlékeknek a hiányában válnak szomorúvá. A fények a hanghatásokkal egyetemben fontos szerepet játszanak. Mikor Wolf emlékutazik, minden vibrál és füstöl. A visszaporgetett jeleneteknél nagyon hiteles a színészek mozgástechnikája és a fények játéka egyaránt.

A színészek pedig: nem derül ki, ha hibáznak, mert annyira visz magával a történet és a szerepjáték, hogy nem tudunk figyelni rá. Varga Balázs, aki többszörösen is bizonyította színészi rátermettségét az elmúlt évek alatt, Wolf alakját formálja meg. A főhős úgy érzi, hogy valamit elhagyott az évek haladtával, szeretné újra megtalálni, ezért a múltban keresi azt. A droghasználat függőségét juttathatja eszünkbe, elrepülünk egy másik világba, ahol a már elmúlt, egykor boldog emlékeket hajkurásszuk anélkül, hogy a jelenben keresnénk a megoldást, a végén pedig függőség áldozatává válunk. „Az ember összetársítja, amit szeret. Ha nem szeretné annyira saját magát, mindig egyedül volna.” Wolf karaktere bonyolultabb, még saját magát sem képes szeretni, ezért minden reménye a gép. A saját hiányosságainak kutatása végett nem fordít elég időt barátaira, és elhanyagolja házasságát. Végigkövethetjük karakterének hanyatlását, mélybe zuhanását, amelynek okozója saját maga lesz. Színészi játékaival sikerül a nézőben felébreszteni azt, hogy talán életünkben azért nem tudunk előbbre jutni, mert saját magunkat sem vagyunk képesek elfogadni. Kádár Noémi Lil szerepében lép színpadra, vidám, szerethető női alakot formáz. Bartha László Zsolt Zafirént a kétségbeesett szerelmest alakítja. Párja, Szabó Fruzsina, aki először játszik a marosvásárhelyi nemzeti színpadán, a végtelenül szelíd szerelmest viszi színre. Emellett több szerepben látjuk a színpadon Galló Ernőt, karaktereire a groteszk, túlzó viselkedés és a vicces szerepjáték illik. Mindegyiket nagyon jól alakítja, a *Charlie és a csokigyár* című filmből az *umpa-lumpa*ra emlékeztető figurát idézheti fel bennünk. Színpadon Szabó Fruzsina mellett először láthatják a nézők Rózsa Lászlót, Göllner Borót, Renczés Viktóriát és Karsai Dórát. Dupont szenátort László Csaba játssza, emellett Kovács Botondot (Ervin, vapiti, büfés, Trafa) és Meszesi Oszkárt (szomorú öltönyös férfi) is láthatjuk, a zongorista Zeno Apostolache Kiss.

Fehér Balázs Benó új darabja sokakat meg tud szólítani. A darab alatt nem leszünk hiányában a kacagásnak, jókedvnek, de a zsebkendőt se felejtünk el magunknál tartani, ha esetleg egy szakítás után vagyunk. Ha a fű a valóságban nem is piros, itt részesei lehetünk egy olyan világnak, ami „képeleteinket is felülmúlja”.

Fehér Balázs Benó új darabja sokakat meg tud szólítani. A darab alatt nem leszünk hiányában a kacagásnak, jókedvnek, de a zsebkendőt se felejtünk el magunknál tartani, ha esetleg egy szakítás után vagyunk. Ha a fű a valóságban nem is piros, itt részesei lehetünk egy olyan világnak, ami „képeleteinket is felülmúlja”.

A Helikon által kiírt A maszk mögötti áhítat című színházkritika-pályázat második helyezetteje.

ZSIDÓ FERENC

Megérkezés a bolyongásba

Franz Hodjak *Homokkal teli bőrönd* című, magyarul megjelent új könyve ismételten bizonyítja, hogy csak személyes élményből lehet jó regényt írni. Pontosabban: hogy személyes élményből jó regényt lehet írni. Ha megvalósul a szűkeséges eltávolítás gesztusa. És Hodjak könyvében megvalósul: az abszurd révén. A *Homokkal teli bőrönd* a szerző korábbi, szintén Szenkovics Enikő fordította regénye, a *Határkövek* folytatásának tekinthető. A *Határkövek* főszereplője, az erdélyi szász Harald Frank abszurd kalandok során megszerzi németországi kitelepedési engedélyét, a *Homokkal teli bőrönd* főszereplője, Bernd Burger családjával (feleségével és lányával) együtt nekivág az útnak, melynek célja a hammi menekülttábor. A regény modern Odüsszeia: állandó eltévedések és bolyongások története (az Ithaka kifejezés többszöri használatával evidenssé teszi a párhuzamot a szerző), de itt nincs igazi megérkezés, csak egy újabb hontalanságba. Az utazás az önmegismerés, a múlttal való számvetés lehetősége is, olyan pillanatnyi öröm, mint amit Jack Kerouak *Úton* című regényének hősei élnek át.

A regény bevezetőjében a narrátor néhány egyértelmű jellemvonással skicceli fel a főszereplő karakterét: ő a „negatív álmodozó” (13.), akit apátia és otthontalanságérzet jellemez, aki „sehonnán nem utazott el és sehova nem érkezett meg.” (5.) Később ilyenekkel egészíti ki, mint: vágáns, gyökértelen, kinek „egész élete csak átmenetekből állt.” (106.)

kritika

Egyértelmű, hogy a szerző alteregójáról van szó, bár a narrátor ezt játékosan relativizálja, amikor a nevére kérdezik rá: „Berndnek, hál istennek nem Franznak, mert akkor soha nem menekülhetné a sorsom elöl...” (14.) Erdélyi szászként tudathasadásos, meghasonult állapotban élt: „amikor felkelek, románul beszélek a döglött pacsirtákkal az erkélyen, miután nem sokkal azelőtt álomban még németül beszéltem.” (14.) Ennek szeretne véget vetni, amikor hontalanútlevéllal a zsebében nekivág Németországnak.

Az utazás során egyre-másra törnek elő az emlékei, élményei, szabad asszociációk formájában, hol a kontextushoz kapcsolódóan, hol narratív értelemben kissé dőcönösen. Például: „... a tájnak eme elfordított arca emlékeket hívott elő belőle az ötvenes évekből, amikor még gimnazista volt.” (29.)

Két idősík mosódik egybe tehát, az utazás jelené és a hátrahagyott múlt külön-

böző szeletei. Megjelennek a főszereplő családi problémái, feleségével való párhuzamosságuk története, megcsalások és boldogságkeresések közti meghasonlások. Melissának súlyos véleménye van a férjéről: „lúzer vagy, aki még az áruláshoz is túl gyáva voltál.” (77.) Az út során ismeri be, hogy évekig kapcsolata volt egy István nevű magyar orvossal, ezt követően, ha szexelnek, Berndt István képviselőjének képzeli magát...

Úton levésük tudatos, odázni akarják a menekülttáborba való megérkezést, mert az egyfajta végzet beteljesülése: „Hammal ellentétes irányba megyünk, mert oda így is, úgy is túl korán fogunk megérkezni, függetlenül attól, hogy mikor érkezünk.” (62.) „Ha nincs cél, akkor eltévedni sem lehet” – részletezi később. Hol Svájc, hol Franciaország felé veszik az irányt, teljesen ad hoc módon. Berndt szereti a véletleneket, mert „rendet lopnak be a hétköznapijainkba.” (133.)

Szállodák, városok, utak biztosítanak keretet a befele forduló, önértelmező emlékezésnek. A főszereplőt valósággal letaglazzák az emlékek, súlyokként cipele magukkal őket, melyektől szabadulni szeretne.

Több passzus szól arról, hogy milyen volt írónak lenni Romániában, milyen volt német ajkú írónak lenni, az is visszatérő téma, hogy miként próbálta beszervezni a titkosszolgálat (Szekuritáte). Berndt kifejti: az, hogy megúsza a Szekuritáté általi behálózást, részint a gyávaságának köszönheti, mert amíg minden bátorságnak lehetnek gyenge pontjai, a gyávaságnak nincsenek (egyébként akkor fogalmazódik meg benne, hogy el kell hagynia Romániát, amikor épp egy volt osztálytársa próbálja meg beszervezni).

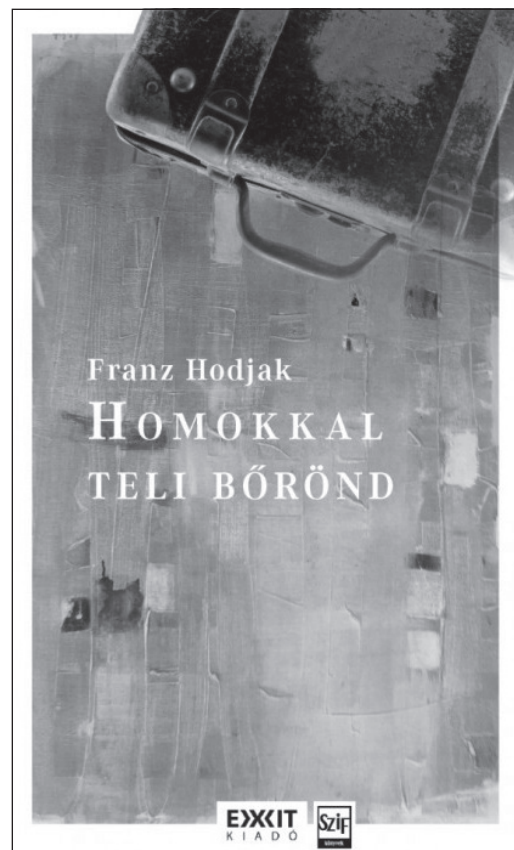
Arnyalt, szarkasztikus jellemrajzot készít a kondukátorról, Ceaușescuról, s az ő „agyonszervezett általános káosz”-áról. (135.) Erről a káoszról írni kényszer, másról nem is írhat, fogalmazza meg, hisz mást nem ismer...

A könyvnek számos magyar vonatkozása van, Kolozsvár fontos helyszín a főszereplő életében, de íróként is mindegyre összehozza a sors kisebbségi magyar szerzőkkel. Olvashatunk a kolozsvári báró és a kommunisták 1950-es évekbeli történetéről, megjelenik az 1970–80-as évek Kolozsvárja, a cigánynegyed, a bűzlő város, mert illegálisan pálinkát főzött mindenki.

Az erdélyi szászság lassú felszámolódásának miérettjeit az „erdélyi bugyi” nagyon is plasztikus, egyben triviális metafora révén világítja meg: „... hét madzagból áll, melyek olyan leheletvékonyak, mint a pókháló szálai, ezeken egykor hét vár függött, melyek viszont eltűntek, mert mindenki abban bízott, hogy erős várunk nekünk az Isten.” (58.)

A cím a felejtés, a mindent hátrahagyás metaforája, melyet így fejt ki a narrátor: „a bőrönd tele volt homokkal, olyan homokkal, melynek semmihez sem volt köze (...) tiszta volt, emlékek nélküli (...) mohón bedörzsölte magát, az egész testét, újra és újra, míg az összes sebe be nem gyógyult, az összes fájdalom el nem illant.” (22.)

Elég gyakoriak a filozofikus töprengések, többnyire az önmegvalósításról és

szabadságról, felmerül az örület mint „abszolút csábítás”, máshol az elvonulást nevezni meg végső menedékként: „csak magányban lehet szabad az ember.” (118.)

Nincsenek illúziói, tudja, hogy Németországban nem lel majd új hazára, mert a hazának az otthonosság érzetében kellene gyökereznie, Németország pedig idegen lesz. Így a haza számára esetleg a gyerekkor letűnt világa lehetne. Máshol ilyen definíciót olvashatunk: „A haza az, ahogyan gondolkodom.” (229.)

Az abszurditás nem csupán a múltbeli, hátrahagyott romániai életüket jellemzi, hanem hovatovább jelenüket is: a svájci határnál például meggyanúsítják, hogy közülük van egy romániai gengszterbandához, mivel egy parkolóból csak az ő román rendszámú autójukat nem lopták el. De a hammi menekülttáborhoz megérkezve is abszurd helyzetbe kerülnek: a tábor előtt nem parkolhatnak, mert az ügyintézési terület, de be sem hajthatnak, mert még nincs meg a menekültigazolványuk... Bár később kiderül, hogy ez csak egy hivatalnoki túlkapas volt, és minden elintéződik, németes precizitással, Bernd Burger mégis érzi, hogy az igazi bolyongás számára csak most kezdődik, mert: „a menekülés az egyedüli szabadság, ami maradt nekem.” (229.)

A kötet főszereplője különutas, örök hontalan, identitás nélküli, aki az erdélyi szászok skizofréniáját is jelképezi. Sorsa tehát egyszerre atipikus és tipikus, életét kettős hendikep határozza meg: a művészellemekre jellemző érzékenység, és a népcsoportját általában érintő egzisztenciális problémahelyzet. E kettős terhet dolgozza fel a regény, ezt értelmezi, távolítja el és emelkedik felül rajta. Az abszurdnak köszönhetően nem siránkozó, önsajnáló műkerekedett ki a *Homokkal teli bőrönd*-ből, az iszonyatot oldja az értelmetlenség nevetségessége, ez segíti a főszereplőt a kettős teher elviselésében.

TÓTÓS DOROTTYA

Utazás és homokszem

„Tegnapról mára teljesen megváltozott, mert a gondolataink és tapasztalataink és emlékeink megváltoztatták, ez pedig egy olyanfajta boldogság, amelyet csak mi adhatunk meg a tájnak.” (61.)

Szerencsés az a kritikus, akinek a szerkesztői türelem megengedi, hogy egy mű hosszan kísérje el. Ritka fényűzés volt így olvasni Franz Hodjak *Homokkal teli bőrönd* című könyvét: előbb szigorú járványügyi korlátozások idején Kolozsváron, utóbb szász városok felé utazva, szász városok temetőiben sétálva. Ez az olvasat így pont ellenkező irányú utat jár be, mint a regény szereplői: Bernd Burger, felesége, Melitta és lányuk, Astrid.

Az erdélyi szász család pár évvel a romániai rendszerváltást követően indul el egy németországi gyűjtőtáborba, ahova hosszas bolyongás után érkezik meg. Burgerék útját Hodjak olyan kivándorlás-történetként írja meg, amelyik nem kíván a céllal foglalkozni: „remélem, hogy [Melitta] ezután is mindig el fog tévedni, hogy sose érkezünk meg oda, ahova meg kellene érkeznünk.” (133.) Ez a háritás az utazást emeli a regény középpontjába: az autóval, biciklivel, komppal történő utazást keresztül-kasul Nyugat-Európán és Bernd Burger belső utazását a kommunista Romániában töltött gyermekkortól a Szekuritátéval történő találkozásokon át el egészen a halottaktól való búcsúig. A klasszikus történetalakítási, karakterfejlődési párhuzamot Hodjak azzal borítja fel, hogy átírja az emlékezés hagyományosan identitáskonstruáló szerepét.

A bölcsész végzettségű Bernd Burger kivételesen öntudatos szereplő, értelmezésében a kivándorlás kényszerű identitásváltást jelent, melynek valóságosságát és jelentőségét azonban irodalmi tudása és filozófiai hajlama révén sem tudja megnyugtatóan interiorizálni. Elmélgésében újra meg újra visszatér helyzetének abszurditására. „Romániában semmiféle okiratra nem volt szükség, hogy németiségét igazolja. Ő az volt, és punktum. Ámde Németországban egyáltalán nem volt magától értetődő, hogy egy német valódi német.” (196.) Hogy engedélyezzék németországi bevándorlását, Bernd Burgernek bizonyítania kell felmenői és gyermeke németiségét is. „Amikor Bernd Burger először szembesült ezzel az eljárással, semmi egyéb nem jutott eszébe, csak egy kívánság, éspedig, hogy a hatóságok a közel nyolcvanmillió németnek is ugyanazt a kérdést tegyék fel, azaz, hogy mit tettek a szüleik és nagyszüleik a németiségért.” (197.) A megtűró, illetve a másik oldalon a „befogadó” hatalom számára az identitás kívül-

ról kivetett minősítések, határozatok együttese. Bürokrácia és nem létkérdés. Nem az egyén döntésén, nem is neveltetésén, szokásain, kapcsolatain, nyelven vagy álmain múlik, hogyan definiálhatja önmagát. A tény, hogy a hazát jogilag, politikailag képviselő hatalom identitásfelfogása ellentmond a fogalom lényegének, nem új felismerés. Hodjak nyilván tisztában van ezzel, és egy Jónást idéző megoldást választ hősének: „En Ithakától menekülök, a megérkezéstől, és ez a menekülés az egyedüli szabadság, ami maradt nekem.” (229.)

Bernd Burger az agyonszervezett általános káosz (135.) felől nem a rend és értelem felé utazik, ezért vállalja az identitásnélküliséget, a hontalanságokat (134.) a bevándorlószereppel szemben. A végeesség és hiábavalóság tudatában (Burgerék bolyongása csak addig tarthat, míg pénzük el nem fogy) Bernd Burger a víz és a homok képlekenységéhez, végtelenségéhez hasonló semleges-ségre vágyik. Modern Antaiosként hordoz magával egy homokkal teli bőröndöt. Ebben a kontextusban a hátrahagyott kapcsolatok és történetek felidézése nem egy veszendő identitás megerősítésére tett kísérlet. A nosztalgiának és a honvágnak nincs helye a regényben. Hodjak paradox helyzetbe bonyolítja szereplőjét, ha a cél a jelentéktelenség, a fogalomnélküliség elérése, akkor ez egyben a cél felszámolása is: „Alapjában véve bármit feladhatok, csak a nyelvet nem, amelyre feltétlenül szükségem van, először is azért, hogy el tudjak játszani valaminek a gondolatával, másodsor pedig, hogy fel tudjam jegyezni, mit adtam fel.” (242.) Az önazonosság, önmeghatározás ellentmondásos megvalósulása ez: mindent elhárít és mindent meg is tart; miközben a folyamatnak létfontosságú szerepe van: „a haza az, ahogyan gondolkodom.” (229.)

Bernd Burger posztmodern szkeptizizmussal értelmezi emlékeit, de távolságtartását ellensúlyozza önróniája, így nem válik didaktikussá, öncélúvá vagy vontatottá ez az önreflektív, elmélgés próza. A váltakozó ritmusban kibontakozó gondolatfolyam képtelen elszakadni az identitás és haza fogalmaitól, azonban Hodjak határozottan elutasítja körülöttük a patetikus hangnemet. Az elbeszélés módját az abszurd és a groteszk uralja. Ennek mintaszereplő példája Bernd Burgernek a pöchlarni szálloda zuhanyzófülkéjében előadott szónoklata. Hodjak szánandóan nevetséges pózba állítja szereplőjét: „Bernd Burger kiabálni kezdett a mikrofonként a szája elé tartott zuhanyrózsába, hogy a haza fogalmához egy halom idealizált jelentés tapad, főként az emigránsok körében, és mivel gyakran nem azt találják, amire vágytak, siratni kezdik azt, amit képzeletükben elvesztettek, de amit valójában soha nem is birtokoltak.” (38.) A jelenet folytatásában Bernd Burger egy kínosan komikus Ceaușescu-beszédet idéz fel. Az ilyen párhuzamok egyrészt arra kondicionálják az olvasót, hogy ne vegye komolyan Bernd Burger kérdéseit, megállapításait, más-

részt arra engednek következtetni, hogy a haza vagy az identitás fogalmáról már nem lehet autentikus, hihető módon gondolkodni. Hodjak mesterien teremt meg azt a szöveggörnyezetet, elvárásrendszert, amelyben aztán teljesen váratlanul érik az olvasót azok a felvetések, amelyekkel nem tud nem azonosulni: „lehetnek-e azok a helyek, ahol az ember, mindegy, milyen okból, a kisebbséghez tartozik, a haza vagy a védetség helyei?” (37.) Ezek a szövegrészek átütnek a regény groteszk alaphangján, komor intenzitással billentik ki az olvasót az egyszerű befogadó státuszából, és valamilyen válasz keresésére kényszerítik. Hodjak ritkán vezeti az elbeszélést a valódi tragikum közelébe, és Bernd Burger magatartásából még ekkor sem engedi el a kételkedést, a bizalmatlanságot: nem számít empátiára. Az ekképp kihívás elé állított olvasó talán keserű veszteségérzettel követi, miként önt harminckét pohár pálinkát a földre Bernd Burger a forradalom áldozatainak tiszteletére, de a megdöbben német kocsmáros Bernd Burger nem akarja „azzal megtisztelni, hogy olyasmit magyarázzon el neki, amit badarságnak tartana.” (275.) Hasonlóan a vadúzi idegenvezetőnek sem beszél róla, miért nem lehetett a kommunista Romániából olyan egyszerűen disszidálni. Bernd Burger megindokolja szimptomatikus viselkedését: a diktatúra abszurd szabályrendszerének elsajátítása után a szabadság idegen számára, illetve tartózkodó azzal szemben, aki „csak a szabadságot ismeri, mert a szabad embernek nem kell a szabadságon tépelődnie, mert a szabadságban mindennek helye van, mindegy, épp mi jut az ember eszébe, és ez az érzés felülmúlhatatlan, egy olyan győztes abszolút érzése ez, aki soha egy csatát sem állt ki.” (264.)

A *Homokkal teli bőrönd* rezignált mosollyal sok mindenről szól: a kivándorlásról, a román kommunizmus abszurditásáról, arról, hogy milyen egy diktatúrában (túl)élni, mit jelent mindenhol kisebbségnek lenni és elutasítással vagy értetlenséggel szembesülni, hogyan lehet az identitást, a hazát, a szabadságot meghatározni és megélni. Hodjak a regény valamennyi témáját azonos körültekintéssel, alaposággal írja meg, a kifejtés módjában érezni, hogy számolt azzal az olvasóval is, aki nem élt diktatúrában, nem kellett emigrálnia, és nem szembesült a kisebbségi lét hátrányaival. Irodalomelméleti közhely, hogy ezek a tényezők mind más-más olvasatot hoznak létre, de a különbség nem annyira a mondandó értelmezéséből adódhat – Hodjak világos és határozott véleményt ír meg –, hanem az alapjaiban eltérő olvasási élményből. Hiszen ugyanannak az olvasónak is elég volt egyetlen út Szászföldre, hogy egészen másként kezdje újraolvasni a regényt.

Franz Hodjak: *Homokkal teli bőrönd*. Ford. Szenkovics Enikő. Exit kiadó – Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Kolozsvár – Budapest, 2020.

Örökpanorámáért cserébe – valódi kapcsolatok?

Mécs Anna: *Kapcsolati hiba*. Scolar Kiadó, Budapest, 2020.

Mécs Anna második köte, a *Kapcsolati hiba* az ismerős-idegenség érzetét keltheti olvasójában. Novellái nagyon valószerűek, olykor mégis a végletekig kinyújtott mechanisztikus világban építkeznek magánéleti és munkahelyi színtereken: lehetsz magányos idős asszony, arcmozgásait program vezérelte művész, anyját féltő szociális szorongásban szenvedő harmincas férfi. Lehetsz vidékre menekülő üzletasszony, mindenmentes trendtől összezavarodott huszonéves, zaklatással vádolt lelkes iskolai tanár, gyakorlatilag akárki. Ezt a sok változóval teli akárkiságot gyűrűzi körbe-körbe a magány, a mesterséges intelligencia, a (sikertelen) menekülési vágy.

Gülszöveg

Mécs Anna falanszterszerű hangulatiságot idéző utópikus novelláskötetében a kapcsolati hiba sokrétű: egyszerre emberi és technológiai. Társas magányukban kapcsolódni próbál, de útközben elakadó élettörténetekbe léphetünk be, közben pedig mintha folyton ott pillogna fölöttünk és körülünk egy láthatatlan fal, amely nem enged fizikai és lelki síkon közel kerülni egymáshoz. Az emberek játékgúnyok, amelyek akaratunk szerint mozgathatók,

közben pedig lehetőségünk van párhuzamos, alternatív életek megalkotására. Az arc gesztus-rendszere ti-ti-tá ütemű, közben pedig javasolt egy kis lélekráncfelvarrás.

Meddig terjed a tolerancia, az empátia, a környezettudatosság, a mesterséges intelligencia képezte hidak, és mikortól válik mindez erőszakos propagandává, amely rátelepszik az egyének életére, és átveszi az irányítást a döntéseik felett? Korrigálhatóak a kapcsolati hibák, vagy már rég a „meg nem értés puffjai” (28.) között pihenünk?

Robotpapot siratnak a hívó asszonyok, lábamputálást szorgalmaz egy professzor, hisz „Testünket a neoliberalis kapitalizmus kolonizálta, így rabjai vagyunk ennek a nem funkcionális, hanem pusztán esztétikai ökoszisztémának” (80.), az évekkel ezelőtt játékkal nyert gyűrű pedig pulzus- és tekintetellenőrző jegygyűrű váltja fel.

Mécs Anna kendőzetlen ironiával és kritikával illeti azokat a mindennapokat, amelyeket, bár egyszerűnek és felhőtlennek tűnhetnek, minden vonatkozásban átszó és átszab a mesterséges intelligencia, az ember szabad döntései pedig egyre csak fogyatkoznak. Ti-ti-ti.

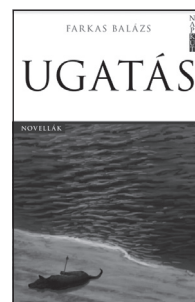
Vonyít a lét – tizenkét fosztóképzős történet

Farkas Balázs: *Ugatás*. Napkút Kiadó, Budapest, 2020.

„Az emberi kommunikáció... *ugatás*” (15.) – jelenti ki Patrik a nyitónovellában, ezzel mintegy axiómaszerűen pozicionálva az elbeszélő(ke)t, a novelláskötet irányát és az *ugatás* motívum jelentésmezéjét is.

Farkas Balázs 2020-ban megjelent, *Ugatás* című novelláskötete az *ugatás* motívikus hálóját kibontva jelenít meg tizenkét kapcsolódási hibát, ellehetetlenülő kommunikációs kísérletet és töredező emberi kapcsolatot. A novellákban a nem emberi Másik megjelenéséhez hallucinatórikus, rém- és lázálomszerű epizódok kötődnek. Ahol jelen van a kutya, a kutya hangja, a macska vagy a bolha, mind-mind látótávolságon belülre helyeződik egy-egy emberi gyengeség, az egymásra való mély és koncentrált odafigyelés hiánya, erőteljes önreflexió. A nem emberi Másik tehát az emberrel ellentétes póluson helyezkedik el: „Ritkán figyelünk a másikra. Agresszív, toladó a kommunikációnk. Mint az ugatás. [...] Nem, a kutyák is csendesek néha. Őszintén azok, ha pedig ugatnak, azt is őszintén teszik. Az emberek a kutyáknál jóval többet ugatnak.” (15.)

Az *Ugatás* tudatosan és érzékenyen építkezik. Mindennapi történeteket, egyszerű embereket vonultat fel úgy, hogy ráközelít életmozaikokra, amelyek a hiányt, a szomorúságot, az egymásban való családottságot hívják elő. Közben pedig felépít egy polemikus diskurzust is: hogyan határozódik meg az emberi és a nem emberi Másik? Kiszajátítható-e az állat egy emberek által dominált világkonceptióban? A *Kánikulában* szereplő gyermek például kétszeresen tapasztalja meg az állat ellen elkövetett erőszakot: nem tud szabadulni a folyóban

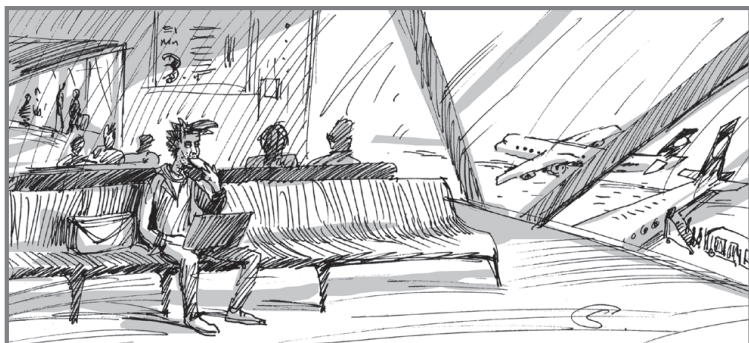
szembeüsző kutya tetemének gondolatától, valamint attól sem, hogy apja elnéz a kutyagyilkosság ténye felett és tétlenül elmegy – az állat-erőszak traumatikus élménye itt szervesen összekapcsolódik a család széthullásának, az apa csalásának tapasztalatával. Ezzel az érzékeny és reflexív viszonyulással mintegy ellentétesen lép fel a *Macskák és kutyák* díszállat-kereskedője, aki degradálóan, kiszajátítóan néz a nem emberi Másikra: „Ember vagy. Felsőbbrendű lény.” (72.)

A kötet sok befejezetlen mondatot hagy maga után. Burkoltan is, de kérdez. Egyszerre vet fel létértelmező filozófiai kérdéseket, valamint kötetvilágon belüli ökokritikai vitahelyzetet is teremt. Mindezt pedig átszóvi a sejtelmesség, a ghost-story, az illuzórikus és abszurd képi világ: „Emberek már nem is léteznek, valamikor kipusztulhattak, amikor az állatok átvették a hatalmat, vagy megegyezéses alapon lapulnak. [...] A kezem tejből volt” (68.), amely ismerős lehet Farkas Balázs korábbi írásából is (ld. pl. *Embertest*).

Patrik zárlatban visszatérő jelenléte ad keretet és kilépési lehetőséget a novellában felvonultatott széthulló, sikertelen próbálkozásoknak, emberi kapcsolatoknak. Talán lehetséges az en újradefiniálása. Talán nincs minden eleve veszve. Talán van esély(ünk).

TANKÓ ANDREA

Időhiány

Szöveg: Vincze Ferenc / Rajzoló: Csillag István

Gershwin – Taillard tükrében

A mindenévi Kolozsvári Zenei Ősznek – a Transilvania Állami Filharmónia rendszerint nagyszabású „házifesztiváljának” – a 2021-es koncertsorozatán is mély nyomokat hagytak a második járványesztendő országos és városi óvintézkedései. A programban a szokásosnál több kamarazenekari, illetve egyéni előadói produkció kapott helyet, persze az Egyetemiek Házánál jóval kisebb, alternatív terekben is. A programösszeállítás ennek dacára (vagy épp emiatt?) igen változatosra sikerült. A sok említésre méltó esemény közül most csak egyetlen koncert egyetlen darbjáról essék szó.

Amplitúdó

A 16. századi németalföldi Tylman/Tielman Susatónak (avagy Soestnek) a *Danserye* sorozatából kiemelt, John Iveson által rézfúvós-kvintetre alkalmazott *Öt reneszánsz tánca* és a 2010-ben meghalt amerikai Bill Holcombe altszaxofonra és fúvóskvintetre notált *Blues Concertója* mellett nagy érdeklődés előzte meg Gershwin szimfonikus fantáziáját, az *Egy amerikai Párizsban* Jean-François Taillard által rézkvintetre hangszerelt változatát. (A kolozsvári filharmónia fúvósötösét a trombitás Gyarmati Gábor és Iosif Sătmărean, a kürtös Gabriel Cupşa, a harsonán játszó Leonard Neamţ-Gilovan és a tubán játszó Alexandru Corlan alkotja, vendégként pódiumra lépett a trombitás Gabriel Posdărescu, a Holl-

combe-szaxofonverseny szólistája pedig Réman Zoltán volt.)

Az *Egy amerikai Párizsban* nem véletlenül érett kilenc évtized alatt Gershwin egyik legismertebb alkotásává (a premier 1928. december 13-án a Carnegie Hallban volt). Az akkori szimfonikumba bő energiával beszüremkedő afroamerikai zenei nyelv varázsa, a ritmikai felfedezések mámore, a fúvós instrumentumok hangzásának kombinációvégtelenségét megmutatni képes szerzői erudíció, de épp úgy a (még) burjánzó gazdasági derűlátás – nem utolsósorban az amerikai *excepcionalizmus* hatására – mind ott van ebben a szimfonikus nagyépületben. Gershwin csakugyan nem fukarkodott az orkesztrációban: a vonóskaron kívül három fuvola, két oboa, angolkürt, három klarinét, két fagott, négy kürt, három trombita, három harsona, tuba, három szaxofon, változatos fajtájú ütőhangszerek és cseleszta vesz részt a zenekarban, de még autódudák is felharsannak olykor.

Világismert alkotás, hatalmas zenekari apparátus. De mi lesz ebből Taillard füle és elméje nyomán – mindössze öt fúvóshangszere? Nem nehéz felismerni, hogy a kérdés csak azzal az előfeltétellel érvényes: merő reprodukciót várunk egy szimfonikus mű kamaraegyüttesre átírt változattól. De vajon helyes-e ez az előfeltétel? Mi indokolná azt, hogy Gershwinből kiindulva csak és kizárólag Gershwin mintegy szolgálai másolását várhatjuk el – esetünkben – Taillard-tól? Nem olyan-e ez az elvárás, mint hogyha egy portréfestő egyetlen számba jöhető erényeként csakis a modellel való hűséges megfele-

lést (a „hasonlítást”) ismernénk el és magasztalnánk? Taillard átírata márpedig önálló kamarazenekari műként is érvényes, redukciója egy kisegyüttesttel elvárás-komplexum teljességét kielégíti. Életérzése, a Gershwin-féle boldogságra születettség, az American way of life mindenestől benne van, kisebb körben és egészben.

A svájci La Chaux-de-Fond-ban született Jean-François Taillard nemcsak elismert kürtművész, de rendkívül termékeny hangszerelő zenész is, aki fúvószenekek vagy fúvós kamaraegyüttesek számára fogalmaz át nagyzenekari műveket, gyakran speciális megrendelésekre. Ekként például átíratokat készített a Baltimore-i Szimfonikusoknak, a Berlini Rádió Szimfonikus Zenekarnak, a moszkvai Balszj Szimfonikusoknak, a Bécsi Szimfonikusoknak, a Bázeli Szimfonikusoknak, a Cappella Gabettának. Ugyanakkor neves szólisták is gyakran veszik igénybe hangszerelő tudását. Ekként például a csellista Sol Gabetta és olyan kiváló énekesnők sora, mint Montserrat Caballé, Elena Moşuc, Vesszelina Karaszova, Simone Kermes vagy Cecilia Bartoli. Taillard egyik kiemelkedő teljesítménye Ravel *Couperin sírja* (*Le Tombeau de Couperin*) című zongorára írt, hattételes barokk szvitjének – voltaképpen első világháborús „gyászzenesorozatának” – nagyzenekari átírata, ezt a Bázeli Szimfonikusok adták elő egy hanglemezyártó cég megbízásából. A Gershwin-átírat nem tartozik Taillard legismertebb alkotásai közé, de egy rézfúvós kvintett életében igazi esemény, megmutatásra méltó teljesítmény. Jó volt Kolozsváron hallani.

JAKABFFY TAMÁS

Ösztön

Szeptemberben és októberben volt megtekinthető az Erdélyi Művészeti Központban az *Ösztön – I. Erdélyi Képzőművészeti Seregszemle* című csoportos kiállítás. A tárlat az első kiadása egy jövőbeli hosszú projektnek, amely triennálé formájában folytatódik, ha a körülmények engednek.

Két nagy előzménye van: egyrészt az a kiállítás-sorozat, amely 2017–20 között a sepsiszentgyörgyi Lábasházban jött létre, és amely ez idő alatt 19 egyéni és 5 csoportos tárlat kapcsán mutatott be fiatal művészeket,¹ másrészt pedig ugyancsak az EMŰK-ben, a 2018-ban megrendezett *Hit és szabadság* című csoportos kiállítás, ahol elsősorban fiatal alkotók munkái voltak megtekinthetőek.

A seregszemle célkitűzése egyrészt az, hogy lehetőséget biztosítson az 50 év alatti romániai magyar művészek bemutatkozásának, másrészt pedig az, hogy lehetőleg minél átfogóbb képet nyújtson a különböző romániai magyar képzőművészeti tendenciákról. Éppen ezért a művészek szabadon, műfaji megkötöttségek nélkül kapcsolódhattak a kiírt tematikához. A kurátor – Madaras Péter – által összeírt 132 művész közül 35 alkotó munkáit válogatták be helyszűke miatt.

A válogatás egyik fő szempontja az volt, hogy a művészek aktívan vegyenek részt a képzőművészeti életben, és hogy a romániai és magyarországi képzőművészeti főiskolák legyenek képviselve általuk. Az utóbbi kritérium egyértelműen ki-rekesztően hat azokra a képzőművészekre, akik nem végeztek képzőművészeti egyetemet, ugyanakkor az intézményes

keret perpetuálódását támogatja, amely számos kérdést vet fel a képzőművészet „szabadsága” és a kultúrpolitika viszonyával kapcsolatosan. Ezek a szempontok viszont arra engednek következtetni, hogy a seregszemle elsősorban azokra a *tendenciákra* fókuszál, amelyek meghatározzák a művészek egyéni alkotói stílusát – mint például a kolozsvári Képzőművészeti és Formatervezői Egyetem vagy a budapesti Magyar Képzőművészeti Egyetem, melyeknek végzősei nagy számban vannak jelen a kiállító művészek között –, így pedig lehetőség adódik kontextusba helyezve átlátni a személyes alkotói attitűdöket.

A színvonalas alkotások beválogatása által a kurátornak sikerült egy olyan kiállítást létrehoznia, ahol a különböző képi világok dialógusa, ritmikája, logikája külön szépséget kölcsönöz a kiállításnak. Ugyanakkor a fiatal művészek bemutatásának ötlete hiánypótló és szükséges, éppen ezért a tárlat romániai magyar kontextusban egy merész ötlet egyedi és színvonalas megvalósítása.

KÁNYÁDI IRÉNE

Jegyzet

¹ Mivelhogy a Lábasház már több mint egy éve megszűnt az EMŰK kiállítótereként működni, így a fiatal művészek bemutatkozásának lehetősége nagyban leszűkült.

Decemberi évfordulók

- 1 – 270 éve született Johan Henrik Kellgren svéd író
 2 – 90 éve született Gosztonyi Péter svájci magyar történész
 3 – 400 éve született Bohuslav Halbin cseh író
 4 – 270 éve született Giovanni Pindemonte olasz költő
 7 – 220 éve született Johann Nepomuk Nestroy osztrák író
 60 éve halt meg Emil Zilliacus finnországi svéd kritikus
 8 – 145 éve született Hortensia Papadat-Bengescu román író
 290 éve született Girolamo Tiraboschi olasz író
 9 – 120 éve született Lauro De Bosis olasz költő
 120 éve született Ödön von Horváth osztrák író
 390 éve halt meg Rimay János költő
 10 – 200 éve született Nikolaj Alekszejevics Nyekraszov orosz költő
 130 éve született Nelly Sachs német költő
 11 – 145 éve született Harsányi Kálmán költő
 220 éve született Christian Grabbe német drámaíró
 12 – 200 éve született Gustave Flaubert francia író
 210 éve született Gaal József író
 95 éve halt meg Jean Richepin francia költő
 13 – 125 éve született Erdélyi József magyar költő, író
 14 – 420 éve halt meg Keresztes Szent János spanyol szerzetes, költő
 130 éve született Szentimrei Jenő erdélyi író
 15 – 100 éve született Nicolae Barbu román kritikus
 16 – 150 éve halt meg Willibald Qlexis német író
 100 éve született Aczél Tamás amerikai magyar író
 80 éve halt meg Kibédi Sándor erdélyi költő

- 30 éve hunyt el Vas István költő, író
 18 – 45 éve halt meg Bartalis János erdélyi költő
 115 éve született Zelk Zoltán költő, prózaíró
 90 éve született Gyurkovics Tibor író, költő
 19 – 910 éve halt meg Abú Hámid al-Ghazáli arab filozófus
 160 éve született Italo Svevo olasz író
 20 – 30 éve halt meg Gagyi László erdélyi író
 21 – 220 éve halt meg Gvadányi József író
 100 éve halt meg Gabriela Zapolska lengyel író
 160 éve született Constantin Mille román költő
 220 éve született Tomasz Padura lengyel költő
 22 – 160 éve született Sara Jeanette Duncan kanadai író
 100 éve született Dékány Kálmán író
 23 – 390 éve halt meg Michael Drayton angol költő
 24 – 120 éve született Alekszandr Alekszandrovics Fagyjev orosz író
 230 éve halt meg Claus Fasting norvég költő
 220 éve született Eugène Seribe francia drámaíró
 25 – 245 éve született Sidney Owenson, Lady Morgan ír író
 26 – 250 éve halt meg Claude-Adrien Helvétius francia filozófus
 130 éve született Henry Miller amerikai író
 27 – 300 éve született François Hemsterhuys holland filozófus
 28 – 90 éve született Gáll István író
 29 – 210 éve született Ján Galbavý szlovák teológus
 40 éve halt meg Miroslav Krleža horvát író
 95 éve halt meg Rainer Maria Rilke osztrák költő
 30 – 110 éve született Augusto Frassinetti olasz költő
 20 éve hunyt el Ember Mária író
 31 – 100 éve halt meg Kiss József költő

Eredmény

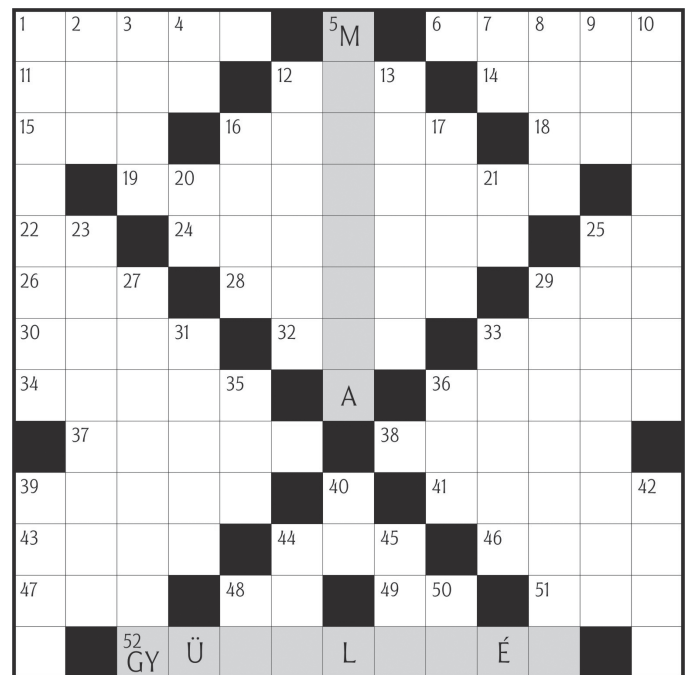
A szorgalom és a kitartás ...

A fősorok a fenti buddhista gondolat folytatását rejtik.

VÍZSZINTES: 1. Körülvevő. 6. Arab hadvezér, Gibraltár névadója. 11. Gyakori lónév. 12. Mauna ...; vulkán Hawaii-on. 14. ... póc; halfajta. 15. A svéd korona váltópénze. 16. Olasz város. 18. Berlini gáz! 19. Holmijait hanyagul szerzedobáló. 22. Kaliber. 24. Arra a helyre roskad, népiesen. 25. Kiütés a ringben. 26. Maró vegyület, acidum. 28. Seba el ...; algériai hegység. 29. Idegen olaj! 30. Soha el nem múló. 32. Az egyik vallás, röviden. 33. Statisztikus alapanyaga. 34. „Énekel” a tyúk. 36. Szombathely városrészén lakik. 37. Sok ember egy helyen. 38. Szlovákiai városka. 39. Német város. 41. Keverék, olat. 43. Királynőjéről híres ókori ország. 44. Kaluga folyója. 46. Tengernek nevet adó orosz város. 47. Cselekvést,

történést kifejező szófaj. 48. Levelet küld. 49. Régi darab! 51. Így is becézik Elemért. 52. A folytatás befejezése.

FÜGGŐLEGES: 1. Majtényi Erik kisregénye. 2. Jöttére számít. 3. Márványmintázatú. 4. Szóvég! 5. A folytatás kezdete. 7. Az alumínium vegyjele. 8. Foggal órló. 9. Após, népiesen. 10. Vegyesületben kapható. 12. Arab ország lakója. 13. Edénnyel, vödörrel lenti helyre hord. 16. Feslett erkölcsű, ledér. 17. Nem áll stabilan. 20. A zokni feje! 21. Nagylak része! 23. Jó viszony valakivel. 25. Szétporcióz. 27. Apró énekesmadár. 29. Elkísér addig a helyig. 31. Vésett drágakő. 33. Eja! Eja! ...!; Swinarski műve. 35. Ipari rosnövény. 36. Skandináv férfinév. 39. Hull a hó. 40. Társaságuk. 42. Francia férfinév. 44. Országos Román Önkormányzat, röviden. 45. Fizimiska. 48. Költői mutatószó. 50. Továbbá, valamint.

A Helikon 2021/21-es lapszámában közölt *Tisztelet* című rejtvény megfejtése: *tiszteletet kap cserébe.*

R. T.

Proiect realizat cu sprijinul Primăriei și Consiliului local Cluj-Napoca. Kiadványunkat Kolozsvár Polgármesteri Hivatala és Városi Tanácsa is támogatja. Revistă finanțată cu sprijinul Ministerului Culturii și Identității Naționale. Kiadványunk a Kulturális és Nemzeti Identitás Minisztériumának támogatásával jelenik meg.

Alapító főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
 Főszerkesztő: KARÁCSONYI ZSOLT
 vers, műfordítás
 Főszerkesztő-helyettes: DEMETER ZSUZSA
 kritika, tanulmány

Főmunkatárs:
 EGYED EMESE
 KIRÁLY LÁSZLÓ

Lapterv: ÁRKOSSY ISTVÁN; Számítógépes tördelés: FAZAKAS BOTOND;
 nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont

Szerkesztőség:
 HORVÁTH BENJI: Pávilon 420, Artefaktum
 PAPP ATTILA ZSOLT: film, interjú
 MÁRTON EVELIN: próza

MÁRCUȚIU-RÁCZ DÓRA: honlap
 RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
 DEÁK JUDIT: szerkesztőségi titkár